

STUDII DE DREPT INTERNAȚIONAL

II

SOLI ȘI AGENȚI

AI

DOMNILOR MOLDOVEI LA POARTĂ IN SECOLUL AL XVII-LEA

DE

IOAN D. CONDURACHI

DOCTOR IN DREPT DELA UNIVERSITATEA DIN PARIS
SECRETAR DE LEGAȚIE.

BUCUREȘTI

—
TIPOGRAFIA „CULTURA”, STR. CÂMPINEANU, 15
1920.

STUDII DE DREPT INTERNAȚIONAL

II

SOLI ȘI AGENȚI

AI

DOMNILOR MOLDOVEI LA POARTĂ

IN SECOLUL AL XVII-LEA

DE

IOAN D. CONDURACHI

DOCTOR IN DREPT DELA UNIVERSITATEA DIN PARIS

SECRETAR DE LEGAȚIE.

BUCUREȘTI

—
TIPOGRAFIA „CULTURA”, STR. CÂMPINEANU, 15
1920.

W. S.

PREFAȚĂ

Munca fără preget a marilor noștri istorici a aruncat o lumină vie asupra întunericului ce învăluia trecutul românesc, deschizând orizonturi noi cercetărilor și sugerând puncte de vedere necunoscute încă, cari permit să se studieze cu folos aceea ce a fost altă dată.

Dacă astăzi se poate ști cu certitudine, pe baza izvoarelor interne sau străine, șirul Domnilor ce s'au perindat pe tronul Principatelor Române sau chiar și evenimentele cele mai importante din timpul lor, nu se poate spune acelaș lucru și de chestiunile relative la practicile și instituțiunile juridice de odinioară sau de cele referitoare la natura raporturilor ce-am avut în trecut cu vecinii, raporturi cari de cele mai multe ori, din motive lesne de înțeles, au fost descrise de cei interesați altfel de cum au fos în realitate.

În dorința de a contribui într-o oarecare măsură la cunoașterea acestor chestiuni, parte netratate încă, iar altele amintite numai în treacăt, m'am decis să dau publicității câteva studii, în cari să se cuprindă nu o istorie politică complectă a Țărilor Române — opera pentru care nu sunt în destul de pregătit — ci mai mult niște fragmente, reprezen-

tând epoci și faze din trecutul relațiilor noastre politice cu vecinii.

Incep seria publicațiilor de această natură cu lucrarea de față:

„Soli și Agenți ai Domnilor Moldovei la Poartă în secolul al XVII-a.”

Deși am consultat aproape tot materialul privitor la această chestiune, sunt desigur multe amănunte ce lipsesc, dar cari vor putea fi completate cu vremea, mai ales atunci când se va cunoaște întreaga corespondență diplomatică a ambasadelor din Constantinopole, netipărită încă, ce se păstrează în arhivele străine.

Academia Română, în cercetarea căreia fusese dat acest studiu, a admis ca el să fie publicat în Analele Secțiunii istorice pe 1919, după ce se va suprima anumite părți.

Publicațiunea de față, nu numai că reproduce în întregime manuscrisul original, dar mai cuprinde și alte multe adăugiri, cari sunt în strânsă legătură cu dezvoltarea subiectului, contribuind într'o largă măsură la înțelegerea lui.

AUTORUL.

Onorate Domn,

Secțiunea istorică a Academiei, în cercetarea căreia a fost dat manuscriptul lucrării D-voastre „*Soli și Agenți ai Domnilor Moldovei la Poartă în secolul al XVII-lea*”, admițând concluziunile raportului anexat în copie ¹⁾, a propus, și Academia a aprobat să se tipărească în *Anale* manuscriptul pomenitei lucrări, după ce mai întâi veți introduce în el modificările semnalate în raport.

Comunicându-vă acestea, vă restituim manuscriptul pentru scopul arătat și vă rugăm să primiți, Onorate Domn, încredințarea distinsei noastre considerațiuni.

Secretar General,

(ss) **I. C. NEGRUZZI.**

1) RAPORT.

Lucrarea d-lui Ioan D. Condurachi, despre „*Soli și Agenți ai Domnilor Moldovei la Poartă în secolul al XVII-lea*” e foarte atent făcută. În baza izvoarelor cercetate în întregime.

Se poate publica în „*Anale*”. Trebuie să se suprimă însă capitolele care se repetă și să se lase la o parte și acelea în care se tratează generalități care nu privesc deaproape subiectul.

19 Noembrie 1919.

Pentru conformitate :

(ss) **G. I. ȘOVA.**

SOLI ȘI AGENȚI
AI DOMNILOR MOLDOVEI LA POARTA
IN SECOLUL AL XVII-LEA

CAPITOLUL I

Inceputurile relațiilor politice ale Moldovei cu Turcia.

Multă vreme Moldova a avut legături politice numai cu țările creștine, cu Ungaria și Polonia mai ales. Aceasta datorită nu numai faptului că cu acestea din urmă avea o frontieră comună cât mai cu seamă necesității de a se asigura încontra atacurilor lor și a altor vecini hrăpăreți.

Relații cu Turcii, în forma în care le găsim în secolul al XVII-lea, n'au fost legate decât mult mai târziu și nu sunt în nici un caz anterioare celei de a doua jumătate a veacului al XV-lea.

Atacurile repetate ale Turcilor împotriva popoarelor creștine dela Sudul Dunărei, chiar și cele îndreptate contra Țărei-Românești, n'au avut nicio influență asupra Moldovei, care, datorită așezării sale geografice, eră ferită de un contact direct cu ei.

Dar creștinii din Sudul Dunărei n'au putut rezista mult timp acestor atacuri și, în secolul al XIV-lea, atât Bulgaria cât și Serbia își pierd independența și cad sub stăpânirea turcească.

Turcii ajung astfel stăpâni pânăla Dunăre, unde ocupă și întăresc câteva localități. De aici ei vor face dese incursiuni în Țara-Românească, prădând și pus-tiind totul în calea lor.

Încercările lui Mircea cel Bătrân de a li se împotrivi cu armele și mai ales amestecul lui în certurile pentru succesiune la tronul turcesc au fost zadarnice. Turcii deveneau din ce în ce mai amenințatori și Mircea fù silit să li se supună, obligându-se încă din 1417 la plata unui tribut¹⁾.

Certurile pentru domnie între urmașii lui Mircea, cunoscute sub numele de lupta dintre Dănești și Drăculești²⁾ au dat prilej Turcilor să se amestece tot mai mult în afacerile interne ale Țării-Românești³⁾.

Pela 1420 Turcii atacă pentru prima oară Moldova cu intențiunea de a prăda bogatul centru comercial dela gura Nistrului — Cetatea Albă, pe care o stăpâneă Alexandru cel Bun⁴⁾. Probabil că Voevodul Moldovei a căutat atunci să-i înduplece prin daruri ca să renunțe la orice atac asupra țării lui, ajungând chiar la bune relații cu Turcii, după cum se vede dintr'o scrisoare a Ducelui Lituaniei către Regele Ungariei⁵⁾.

Dar amestecul lui Alexandru cel Bun în luptele pentru domnie din Țara-Românească a adus prima ciocnire, în 1432, între oștile moldovenești și cele turcești⁶⁾.

După căderea Constantinopolului, în 1453, Turcii, ajungând stăpâni pe Marea Neagră, au căutat să pună mâna și pe cetățile moldovenești, cari luaseră

1) Iorga: *Geschichte des osmanischen Reiches*, 1908, vol. I, p. 390.

2) A. D. Xenopol: *Lupta între Dănești și Drăculești*, 1907.

3) Iorga: *Geschichte des osmanischen Reiches*, I, pag. 413.

4) Iorga: *idem*, pag. 390; *Studii istorice asupra Chilie și Cetăței-Albe*, pag. 80.

5) Iorga: *Studii asupra Chilie*, pp. 84—85.

6) Iorga: *Geschichte des osmanischen Reiches*, I, pag. 413; Hurmuzaki: *Documente privitoare la Istoria Românilor*, vol. XV, I, p. 16; Bogdan: *Relațiile Țării-Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească*, I, pag. 42.

o mare dezvoltare comercială și aveau o stare înfloritoare.

De aceea, în 1454, o flotă turcească demonstrează în fața Cetății Albe, umplând de groază pe Petru Aron, Domnul Moldovei⁷⁾.

Pentru a avea liniște din partea Turcilor și a scăpa de atacurile lor repetate contra porturilor dunărene și pentru ca pescarii moldoveni să poată pescui și mai departe nesupărați pe Marea Neagră, Petru Aron, după ce se sfătuște cu boierii și cu Mitropolitul Teoctist, la Vaslui, trimite la Poartă, în 1456, pe logofătul Mihail ca să ofere Turcilor un tribut anual de 2000 ducați ungurești. El s'a obligat la plata acestei sume numai în dorința ca „țara să nu mai sufere pagubă de aici înainte“⁸⁾.

Solia moldovenească fu bine primită de Mohamed al II-lea, care a și răspuns Domnului printr'un ha-tişerif, din 5 Octombrie, în care spunea :

„Să fie deci pace legată între noi și timpul în care tributul va trebui plătit se hotărăște la 3 luni. După trecerea acestora, dacă îl voi primi, voi ține pacea ; dacă însă nu-l voi primi, știți ce vă așteaptă“⁹⁾.

Si cronica moldovenească menționează că, „în zilele acestuia (Petru Aron), Moldovenii au început a plăti dajde Turcilor“¹⁰⁾.

Iată la ce se reduceau primele noastre relații cu Turcii — la plata unui tribut și nimic mai mult. De raporturi economice, culturale sau politice, de altă natură, nu putea fi vorba în secolul al XV-lea.

Față de Turcii păgâni, cari amenințau neconținut

7) Iorga: *Geschichte des osmanischen Reiches*, II, pag. 53, *Studii asupra Chilieii*, pag. 119.

8) Hurmuzaki: *Documente*, II, 2, pag. 670.

9) Hurmuzaki: *Documente*, II, 2, pag. 671.

10) I. Bogdan: *Vechile cronici moldovenești până la Ureche*, 1891, pag. 224.

hotarele și puneau în pericol chiar existența țării, față de hoardele sălbatice de prădăciune, nu putea fi vorba decât de eforturi de apărare și de rezistență disperată.

Dacă tributul a fost la început un mijloc de satisfacere a unei lăcomii averse de bani și răscumpărarea unei liniști în afară, relații politice cu agenți stabili nu vor fi întreținute decât mult mai târziu.

Cât de trainice erau de altfel legăturile cu Turcii o arată chiar faptul că, puțin timp în urmă, după ce Petru Aron se obligase la plata tributului, Ștefan cel Mare, care ocupă tronul Moldovei în 1457, refuză să mai plătească tribut Sultanului, căutând sprijin la popoarele creștine.

Totuși, Ștefan n'a putut să se împotrivească multă vreme Turcilor și a fost nevoit să le plătească tribut, după cum o arată scriitorul polon Dlugosz în *Cronica sa*, la anul 1465.

După 1474, Ștefan era din nou în relații încordate cu Turcii, cari fac mai multe expediții în Moldova, amenințând pe Domnul Moldovei că, dacă nu le plătește tributul datorit adăugând și pe cel din urmă, ei îi vor fi dușmani și îi vor lua cu forța Chilia și Cetatea Albă¹¹⁾.

Se pare că Ștefan n'a cedat acestor amenințări, mai ales după ce a avut oarecare succese contra Turcilor. Aceasta reiese destul de clar dintr-o scrisoare a Sultanului adresată, în 1484, Ragusanilor: „Vă fac știut că Ștefan, Voevodul Moldovei, a fost până mai dă-
„unăzi sluga credincioasă a răposatului meu tată și
„a bunului meu și că niciodată nu le-a călcat po-
„runcila; apoi îndemnat de mintea lui cea proastă
„începă să nu mai asculte. Ba se puse să prade

11) Iorga: *Geschichte des osman. Reiches*, II, p. 172; *Chilia*, p. 139.

„Țara Românească, care plăteă haraciu Impărăției noastre“. ¹²⁾

Către sfârșitul Domniei, Ștefan se împacă cu Turci, obligându-se la plata regulată a tributului, ¹³⁾ dar nu admitea nici un amestec al acestora în politica țării. Un raport venețian din Constantinopole, dela 15 Iunie 1492, ne spune că Ștefan, „deși tributar al Sultanului“ refuză să dea voie Tătarilor să treacă prin Moldova contra Polonilor, cum îi cereau Turcii. ¹⁴⁾

Și tratatul încheiat între Unguri și Turci, în 1503 enumeră Moldova printre țările tributare ale Sultanului. ¹⁵⁾

În 1504 moare Ștefan cel Mare și, cu el, încetează orice rezistență contra dominațiunii turcești.

Urmasul său Bogdan, neavând nici o speranță în ajutorul vecinilor creștini, trimite, în 1513, pe logofătul Tăutu la Poartă, cu daruri, ca să supună Moldova Turcilor. Sultanul răspunse printr'un act de grație, prin care acordă Moldovei o autonomie completă și nu cerea decât plata regulată a tributului. Textul acestui *hاتیşerif* nu s'a păstrat, dar Nicolae Costin ne relatează cuprinsul în *Cronica* sa. Între altele ne spune că „Moldovenii vor putea cumpăra și să aibă o casă la Țarigrad pentru șederea capuchehaielor, unde vor putea face și o biserică“ ¹⁶⁾, lucru ce nu era permis Turcilor în Moldova.

După 1514, Moldova continuă a plăti tribut Turcilor. ¹⁷⁾

În 1519 se încheie un tratat între Ludovic al II,

12) Iorga *Acta Eștera*, VI, pp. 36—37; *Chilia*, pag. 157.

13) Hurm. *Doc.* II, 2, pag. 399.

14) Hurm. *Doc.* VIII, pag. 28.

15) Hurm. *Doc.* II, pp. 20—22.

16) Nicolae Costin în *Letopiseșe*, III, pag. 152.

17) Hurm. *Doc.* II, 3, pag. 168.

regele Ungariei și Sultan, prin care se recunoaște că Țările Române vor avea să plătească și de aci înainte tributul și darurile obișnuite, după cum le-au plătit și mai înainte, iar altă schimbare în poziția politică a acestor două țări față de Turcia să nu se facă.¹⁸⁾

Ar fi urmat, după acest tratat, ca nimic să nu se ceară Moldovei în plus afară de tribut, nici nici să se schimbe ceva. Dar lăcomia și reaua credință a Turcilor erau fără margini.

După ce în lupta dela Mohacs (1526) Ungaria e înmormântată pentru multă vreme și trece sub stăpânirea Sultanului, care înființează un pașalic la Buda, Turcii își arogă tot mai multe drepturi asupra Moldovei, care nu se mai putea bizui acum pe Unguri, și merg până acolo cu pretențiunile încât o consideră ca o provincie a imperiului lor, negându-i până și dreptul de a trimite soli la vecini și a-i primi pe ai lor, cu alte cuvinte orice relațiuni politice, cari trebuiau să fie întreținute de acum înainte numai prin mijlocirca Porței.

De aceea Sultanul Suliman scriă, în 1531, regelui Poloniei, cu privire la prăzile făcute de Petru Rareș, că „voevodul Moldovei cași cel din Țara Românească sunt sclavii și tributarii mei și ținuturile lor, încorporate în celelalte state ale noastre, cu același titlu cași Bosnia și Semendria, constituiesc proprietatea mea“... ; și mai departe : „Am aflat deasemenea că zisul Voevod (Petru Rareș) a trimis la voi un ambasador ; cine-i el deci ca să îndrăznească și

18) Hurm. *Doc.* II, 3, pag. 303 : . . . Eandem Karabogdan, alio nomine Stephano Vayvoda, cum tota terra Moldaviae... in ista pace penes Regem insimul ut sint, sed tributum ac donum et servicia, prout hactenus more consueto solverunt et servierunt Maiestate nostre Cesare, ita similiter deinceps serviant et persolvant et plus ab eis nihil exigatur, neque innovetur“.

„să aibă curajul să trimeată un ambasador la voi?
 „El și Voevodul Țării Românești sunt tributarii și
 „sclavii mei; noi am dat deci ordine severe ca ei să nu
 „mai îndrăznească în viitor să trimeată ambasadori
 „la nimeni, deasemeni nici un ambasador nu trebuie
 „să meargă le ei;—dacă cineva are vreo afacere cu
 „ei, acela trebuie să se adreseze puternicei noastre
 Porți.“¹⁹⁾

De asemenea, într'o altă scrisoare a Sultanului turcesc din 1532 – 33, adresată lui Sigismund, regele Poloniei, se spune între altele „...cum Voevodul Moldovei este sclavul și tributarul meu, nu trebuie ca nimeni să-i aducă vreo atingere și ordinul nostru este că să nu se facă niciun atac contra *provinciilor noastre de frontieră*.“²⁰⁾

Cu cât Turcii căutau să-și accentueze dominațiunea lor asupra Moldovei, cu atât încolțea mai mult în mintea neastâmpăratului Petru Rareș dorința de a scăpa de stăpânirea lor. El n'a reușit însă și, în a doua domnie a sa, în 1541, a fost nevoit să le sporească tributul și să consimtă a avea pe lângă el o gardă de Turci, care să-l supravegheze.²¹⁾

Dela Rareș, toți Domnitorii Moldovei, au plătit regulat Porței tribut și alte daruri.²²⁾

Incepând cu a doua jumătate a secolului al XVI, Turcii se amestecă tot mai mult în afacerile interne ale Moldovei, profitând de certurile pentru tron și de slăbirea vecinilor creștini.

Ei refuză să mai recunoască pretențiunea Poloniei de a confirma pe Domnii Țărilor Române,²³⁾ deși

19) Hurm. *Doc. Supl.* II, 1, pag. 26.

20) Hurm. *Supl.* II, 1, pag. 68.

21) Hurm. *Supl.* I, 1, pag. 3; II, 1, pp. 214, 225.

22) Hurm. *Supl.* I, pp. 4, 6, 51; *Doc.* II, 1, pp. 476, 691.

23) Hurm. *Supl.* I, 1, pp. 119—120, raport francez din 1602: II, 1, p. 354.

conveniseră în mod formal la aceasta prin capitulațiuni în regulă.²⁴⁾

Pedealtă parte comerțul cu Brașovul și Ungăria și deci cu Apusul îndepărtat, începe să decadă — mai ales când Turcii ajung stăpânitorii Ungariei²⁵⁾, iar în locul lui începe comerțul cu Orientul, cu Turcii²⁶⁾.

Nu numai politicește, dar chiar și pe tărâmul economic, Moldova depinde acum de Turci.

De prin secolul al XVI-lea, competiții la tron nu mai iau drumul munților sau pe acel al Poloniei, ci se îndreaptă spre Dunăre și Constantinople.

Acolo, în capitala nu de mult cucerită de păgâni, se țin toate intrigile și se decide de soarta Moldovei, pe care o fatalitate inexorabilă o mână neconținut spre înjosire și ruină.

CAPITOLUL II

Persoanele prin intermediul cărora se întrețin neau raporturi politice cu Turcii.

Când vorbim de relațiunile politice ale Moldovei cu Turcii, nu trebuie să ne închipuim că ele au existat dintru început în forma în care le găsim mai târziu, în secolul al XVII-lea, cu agenți de ai Domnilor stabili pelângă Poartă.

A fost o epocă când singura legătură cu Turcii se reducea la obligațiunea de a le plăti un tribut anual, însoțit apoi și de alte daruri, dar nimic mai

24) Hurm. *Supl.* I, 1, pag. 128.

25) Iorga: *Socotelile Brașovului*, în *Anal. Acad. Rom.*, tom. XXI, pag. 113; Bogdan, *Relațiile cu Brașovul și cu Țara Ungurească*, I, Introducerea.

26) Iorga: *Istoria comerțului românesc până la 1700*, pp. 185, 225—229.

mult. De un amestec al Turcilor în afacerile interne ale țării sau la alegerea Domnilor, nici nu putea fi vorba.

Tributul eră mijlocul prin care se satisfăcea lăcomia avidă de bani a acestor păgâni sălbatici și se fereau hotarelor de încălcările și prădăciunile lor repetate.

Cum războiul a pus pentru prima oară pe Moldoveni și pe Turci față în față, natural că stabilirea unor raporturi, oricât de rudimentare, între aceste două popoare n'a fost posibilă decât prin mijloacele de cari dispunea practica războiului.

Probabil că la atacurile turcești îndreptate contra Moldovei în 1420 și mai pe urmă,¹⁾ parlamentari de ai Voevodului Alexandru cel Bun s'au dus în tabăra Turcilor, propunându-le, din partea Domnului un dar anual în bani, un tribut, cu condițiune ca țara să fie liniștită din partea lor.

După câțiva ani, pe la 1456, un sol în regulă, așa cum l'a cunoscut antichitatea și evul mediu, plecă din Vaslui la Poartă, întărit cu puteri depline ca să ofere Sultanului un tribut anual în schimbul păcii.²⁾

De sigur că și alte solii vor fi urmat acesteia, dată fiind noua orientare politică a Moldovei și neșiguranța mijloacelor de comunicație ale vremii.

Solii au fost deci primele persoane prin mijlocirea cărora s'au stabilit cele mai vechi relațiuni politice dintre Moldoveni și Sultan.

Mai târziu, când legăturile cu Turcii au o oarecare desvoltare, Domnitorii, pentru a da o dovadă că vor respecta cu credință obligațiunile luate, au

1) Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches*, vol. I, p. 890, vol. II, pag. 53; *Studii asupra Chiliei*, pp. 80, 119.

2) Hurm *Doc.* II, 2, pp. 670—71.

trimis pe fii lor, însoțiți uneori de boieri sau de fiii de boieri, ca ostatici la Poartă.

Pe lângă ostatici și soli, începând cu veacul al XVI, Domnitorii mai aveau la Constantinopole, pentru sprijinirea intereselor lor, anumite persoane cu trecere, adevărați protectori, oameni foarte influenți, cari, datorită averei lor sau legăturilor ce aveau cu înalții demnitari turci, puteau dejuca orice intrigă făcută contra Domnului, protejatul lor. Acești protectori, recrutați de cele mai multe ori printre Grecii din Fanar, erau mai puternici decât Domnitorul însuș pe care trebuiau să-l servească și de a cărui soartă dispuneau cum voiau. Nu rareori s'au văzut cazuri când acești protectori părăseau pe stăpânul lor pentru a trece de partea unui rival sau pretendent, care le dădea mai mulți bani.

Numai către sfârșitul secolului al XVI-a găsim cei dintâi agenți stabili ai Domnilor la Poartă, cunoscuți sub numele de Capuchehaiele.

Ei sunt mai totdeauna boieri de țară cari au ocupat sau ocupau încă, în momentul trimiterei lor la Constantinopole, înalte funcțiuni și în cari Domnitorii aveau toată încrederea. De aceea sunt rare cazurile când o capuchehaie a trădat interesele domnului său, trecând de partea dușmanilor din ajun.

Soli, ostatici, protectori și capuchehaiele, iată persoanele prin intermediul cărora s'au început și se întrețineau încă relațiuni politice cu Turcii.

Și fiindcă în tot decursul secolului al XVII-a, secol ce ne interesează în deosebi — găsim aceleași categorii de persoane însărcinate cu susținerea intereselor Moldovei la Poartă, cred că n'ar fi fără interes de a studia mai amănunțit fiecare categorie în parte, arătând, pecăt posibil, rolul ce l'a jucat în trecutul românesc.

SECȚIUNEA I.

Solii.

Soli erau persoanele pe cari Domnitorul le trimitea la Constantinopole sau în tabăra turcească cu însărcinări speciale, fie politice, fie militare. Solul avea acest caracter atât timp cât ținea misiunea cu care fusese însărcinat. El era un trimis extraordinar, spre deosebire de capuchehaiele — agenți stabili în capitala turcească.

În documentele interne scrise în slavonește solii sunt cunoscuți sub denumirea de „*poclisar*“³⁾ sau „*apoclisar*“⁴⁾, adică sol; în grecește „*apocrisarios*“, ambasador, trimis. O singură dată găsim și cuvântul „*poslanic*“⁵⁾, care pe bulgărește înseamnă trimis cu scrisoare.

Cele scrise în latinește, numesc pe reprezentanții Domnilor la vecini cu numele de: *oratores*⁶⁾, *nuntii*⁷⁾, *ambasadores*⁸⁾ sau *negociatores*⁹⁾; iar misiunea lor „*legacio*“¹⁰⁾.

Numărul solilor nu era limitat; o solie putea fi compusă din una sau mai multe persoane. Cum trebuie să fi fost multe solii în acele timpuri grele de comunicație și de mari frământări politice, rareori

3) I. Bogdan: *Documentele lui Ștefan cel mare*, vol. II, pag. 336; *Relațiile cu Brașovul*, I, pp. 113, 117, 130, 138-39, 215, 273-74, 280.

4) Bogdan: *Relațiile cu Brașovul*, I, pp. 95, 148, 149, 157, 164, 166, 261.

5) Bogdan: *Relațiile cu Brașovul*, I, pag. 183.

6) Bogdan: *Doc. lui Ștefan*, II, pp. 318, 364.

7) Bogdan: *Doc. lui Ștefan*, II, pp. 324, 397-99; Hurm.: *Doc.*, II, 2, pag. 324.

8) Hurm.: *Doc.*, I, 2, pp. 315, 323; IV, 2, pp. 287, 289; Bogdan: *Doc. lui Ștefan*, II, pag. 318.

9) Bogdan: *Relațiile cu Brașovul*, I, pag. 337.

10) Bogdan: *Doc. lui Ștefan*, II, pp. 492, 495.

documentele menționează numele persoanelor ce le alcătuiau.

Misiunile cu cari puteau fi însărcinați solii erau foarte variate.

Când tronul ajungea vacant, boierii trimiteau în solie la Constantinopole pe unul sau mai mulți din ei ca să ceară dela Sultan un nou Domnitor¹¹⁾.

Așa, după moartea lui Ștefăniță Vodă, în 1662, boierii moldoveni au trimis la Poartă, pe Chiriță Drace, cu rugămintea să le dea un domn¹²⁾.

După urcarea pe tron a unui nou Domn, acesta trimetea soli la Sultan cu daruri, cerând recunoașterea titlului său și învestitura¹³⁾. Un document turcesc ne spune că, „din timpurile cele mai vechi „e o regulă stabilită că oridecâteori postul de Voevod „este conferit cuivă prin favoare imperială, el trebuie „să plătească cu titlul de dar...” (urmează sumele și persoanele cărora li se fac acele daruri¹⁴⁾.

Dar chiar și în timpul domniei, ca să mențină grația Sultanului, a Marelui Vizir, sau a altor înalți demnitari, Voevodul trimetea, în diferite ocazii, mai ales la sărbătorile Bairamului, soli cu daruri la Poartă. Corespondența venețiană din Constantinopole menționează numeroase solii de această natură¹⁵⁾.

Alteori solii aveau însărcinarea să capete anumite deslușiri cu privire la acțiunea Domnilor în cazul unui război între Turci și Poloni ori Unguri¹⁶⁾, sau

11) Hurm.: *Doc.* IV, 2, pp. 39, 42, 274, 350.

12) Neculce: *Letopisește*, II, pag. 192.

13) Hurm.: *Fragments*, III, pag. 308, raportul lui Reiniger către Împărat, din 21 Aprilie 1659; *Doc.*, Supl. I, pag. 245; *Doc.*, IV, 2, pp. 287, 239, 355. — Acad. Rom. *Documente turcești în copii și traduceri*, n-rile 78, 79, 149.

14) Acad. Rom. *Documente turcești*, n-r 149, anul 1568.

15) Hurm.: *Doc.* IV, pp. 279, 283, 287, 289, 304, 326, 336; *Doc.*, V, 2, p. 60.

16) Hurm.: *Fragments*, III, pag. 79, ediția 1900; *Doc.*, IV, 1, p. 493-94; Acad. Rom. *Documente turcești*, n-rile 76, 93, 114.

să împace cu daruri susceptibilitatea anumitor persoane dela Curtea Sultanului, cari puneau la îndoială atitudinea Moldovei ¹⁷⁾.

Așa, în 1634, Vasile Lupu își dădea toate silințele de a împacă pe Turcii ce veniseră la Dunăre, trimițând în tabăra turcească pe Nicolae Catargiu ¹⁸⁾.

Când Domnul își mărită o fată, el trimitea adesea soli la Constantinopole cu daruri, căutând astfel să dea o mai mare solemnitate nunții ¹⁹⁾.

Chiar și certurile - dintre cei doi Domni români ajungeau uneori pânăla urechile Sultanului prin solii trimiși la Poartă de fiecare din ei ²⁰⁾.

Tot solii erau aceia cari aduceau tributul (hara-ciul) anual și alte daruri pe cari Moldova le plătea Turcilor ²¹⁾.

Insfârșit, prin soli se aducea la cunoștința Turcilor, pregătirile militare dela hotare ale Ungurilor și Polonilor și chiar ale Imperialilor ²²⁾.

Dacă Domnul se hainea sau trăda interesele Turcilor, fie unindu-se cu vecinii creștini, fie luând armele contra stăpânilor săi, și dacă planul său nu reușia, atunci solii luau drumul Constantinopolului, implorând iertare pentru Domnitorul rebel. Cu această ocaziune urmau adevărate tratative de pace ²³⁾.

În ceea ce privește persoana solului, ea era în totul respectată. Rareori solii erau închiși și aceasta numai atunci când ei se dedeau în capitala turcească la in-

17) Hurm. Doc. IV, 2, pag. 317.

18) Iorga: *Studii asupra istoriei Românilor în secolul al XVII-lea* pag. 25; *Studii și Documente*, IV, prefata, pag. CL.

19) Raport venețian. Hurm.: *Doc.*, IV, 2, pag. 271.

20) Hurm.: *Fragmente*, IV, pag. 160, anul 1642.

21) Hurm. Doc. IV, 2, pp. 287, 290.

22) Hurm.: *Doc.*, IV, 2, p. 335; Acad. Rom. *Documente turcești în copii*, n-rile 76, 93, 114.

23) Hurm.: *Doc.*, IV, 2, pp. 26, 29, 331,

trigi și unelteri în folosul vreunui pretendent ²⁴⁾ sau când veneau din partea boierilor ca să pârască pe Domnitor, Sultanului, pentru fapte cari se dovedeau mineinoase.

Că solii se bucurau la Turci de anumite imunități reese destul de clar dintr'o scrisoare adresată în 1474 de Voevodul Țării-Românești Brașovenilor, cari opriseră pe un sol al său: „...Nu știu ce obicei „este acesta — spune Domnitorul — de nu se dă „drumul solilor ; așa obicei n'am văzut nici la Turci, „nici la Leși. Am trimis doar oameni și la Domnul „craiul, dar el nu mi-a oprit solii și nicăeri, în nicio „țară, nu se opresc solii. Turcii că sunt Turci, nu „sunt creștini, și tot se duc acum solii lui Ștefan Voevod la ei și nu-i opresc“ ²⁵⁾.

Orice imunitate a solului încetă însă când Domnitorul ce le-a trimis luă armele contra Turcilor. În atari împrejurări, solul plăteă cu capul trădarea stăpânului său. ²⁶⁾

Rapoartele venețiene ne vorbesc de arestarea solilor lui Mihaiu și ai lui Radu Șerban, cari se găseau la Poartă ca să trateze pacea ²⁷⁾. Mai mult încă. Unul din emisarii lui Mihai-Viteazul, grecul Dimo, a fost supus la cele mai grele chinuri și ucis în urmă. Această executare a produs o oarecare senzație la Constantinopole și, cum ne spune un raport venețian din acel timp, „această acțiune e puțin lăudată „chiar de Turci, căroră nu le pare bine de călcarea „credinței și a respectului ce se datorește funcției de sol.“ ²⁸⁾

24) Hurm. : *Doc.*, IV, 2, pp. 304, 331.

25) Bogdan : *Relațiile cu Brașovul*, I, pp. 116-117 ; alte documente, *idem*, pp. 272-276.

26) Hurm. *Doc.* IV. 2, pag. 32.

27) Hurm. *Doc.* IV, 2, pp. 26, 29, 331.

28) Hurm. *Doc.* IV. 2, pag. 32, anul 1600,

De altfel se pare că și Turci, își dădeau seamă de gravitatea faptului comis și căutau să acrediteze svonul că Dimo erà un falș sol al lui Mihai, fiind supus grec din Constantinopole, și că nu se puteà deci bucura de prerogativele acordate solilor²⁹⁾.

În afară de rare cazuri, Turcii respectau de regulă pe soli, a căror persoană, după concepția acelor timpuri, erà inviolabilă.

SECȚIUNEA II

Ostaticii.

Deși Domnii Moldovei se obligaseră la plata unui tribut Porței, totuși când împrejurările le erau favorabile și când se puteau sprijini pe ajutor delà vecini, ei refuzau să mai plătească tributul, se ridicau cu armele contra turcilor, trăind adesea clipe de înălțătoare biruință.

Fată de această necredință vădită, Turcii căutau să ia garanții cari să le asigure nu numai plata regulată a tributului, dar și supunerea necondiționată a Voevozilor. Ei cereau Domnitorilor ca să trimită pe fiii lor,³⁰⁾ însoțiți uneori de boieri sau de fiii de boieri,³¹⁾ ca ostatici la Poartă.

Fiii lui Ștefan cel Mare, ai lui Petru Rareș, ai lui Alexandru Lăpușneanu, au stat ani dearândul în Constantinopole.

Ostaticii au fost primi reprezentanți stabili ai Domnitorilor pe lângă Sultan și, în acelaș timp, și cheazăși că părinții lor vor fi credincioși Porței și nu vor unelti cu vecini creștini contra Turcilor.

29) Hurm. *Doc.* IV, 2, pag. 32, raport venețian din 1600.

30) Hurm. *Fragmente*, III, pag. 92.

31) Hurm. *Doc.* XVI, Scrieri și documente grecești, pag. 140; *Doc.* IV, 1, pag. 281, raport venețian din 1605.

De multe ori chiar Domnitorii, ca să dea o dovadă că vor executa cu sinceritate obligațiunile luate față de Turci, trimiteau pe fii lor sau alte persoane³²⁾ ca ostatici la Poartă.

Un raport venețian din 20 Februarie 1616 ne spune că Alexandru, Domnul Moldovei, a scris Marelui Vizir că el va domni cu credință către Sultan „și, pentru mai multă siguranță a credinței sale ar „fi trimis în Constantinopole, pe un frate mai mic „al său ca ostatic.“³³⁾

De asemenea și Vasile Lupu, după cum se vede dintr'o corespondență venețiană din 1640, a trimis la Poartă „pe unicul său fiu ca să asigure cu prisosință pe Turci de credința sa, de oarece eră „bănuir de oarecari tratative cu Poloni“³⁴⁾. Acest fiu și moare în Constantinopole, un an în urmă³⁵⁾. Atunci agenți lui Vasile Lupu fac cunoscut marelui Vizir că Domnul lor va trimite un frate al său ca ostatic³⁶⁾ cu toate că flică sa eră reținută în Constantinopole și pentru liberarea căreia Turci cereau mari sume de bani.³⁷⁾

Cronicarii ne spun că Constantin Vodă Cantemir, ajungând Domn al Moldovei în anul 1685, „îndată „au și trimis pe fiul său pre Antioh Beizade, la „Țarigrad, pentru credință, ca să se afle în chip de „zălog..., de au șezut 3 ani la Țarigrad, în Bogdan Sarai, tot cu cheltuiala țării³⁸⁾ ceea ce a și făcut că „Antioh Vodă nu s'au tâmplat la moartea tătă-

32) Acad. Rom. *Documente turcești în copii*. No. 163, 165.

33) Hurm. *Doc.* IV, 2, pag. 354.

34) Hurm. *Doc.* IV, 2, pag. 512.

35) Hurm. *Doc.* IV, 2, pag. 513; *Fragmente*, III, pag. 148, Schmidt către d'Asquer, 20 Noembrie 1640.

36) Hurm. *Doc.* IV, 2, pag. 556, raport venețian din 1646.

37) Hurm. *Doc.* IV, 2, pag. 559.

38) Nicolae Costin în *Letopisește*, II, pag. 35.

„nesău, lui Constantin Vodă, fiind zălog la Poartă, la Țarigrad“³⁹⁾

Scriitorii grecești din secolul al XVII-a ne relatează și mai explicit împrejurările cari l'au determinat pe Constantin să trimită ostatici la Poartă, arătând că totul provenia din neîncrederea Sultanului în Domnul Moldovei, care era încontinuu sfătuit de vecini creștini să se unească cu ei contra Turcilor.

De aceea se și cere lui Cantemir să trimită la „Constantinopole, ca ostateci, pe fiul său Antioh și „pe femeia sa și alți șease feciori de boieri moldoveni, ca să nu facă și el vreodată ceeace făcuse „înaintașul său Petriceicu“. De altfel temerile Turcilor nu erau fără temei, după cum s'a adeverit în urmă, „căci Constantin Cantemir, fiind de douăori „chemat cu stăruință din partea regelui polon Sobieski ca să se răscoale împotriva Turcilor și să se „alieze cu dânșii, n'a putut să facă aceasta din pricina pomeniților ostatici, ca nu cumva aceștia să-și „piardă viața în Constantinopole“. ⁴⁰⁾

În 1687, Dimitrie Cantemir e trimis de tatăl său ca ostatec la Constantinopole pentru ca să poată veni Antioh la Iași ⁴¹⁾

Ostatecii, fie ei fii Domnilor, sau alte persoane din țară, nu puteau să aducă mari servicii Moldovei, fie din cauza vârstei fragede, când erau trimiși, fie din cauză ca nu erau inițiați în chestiunile și intrigele politice ale vremii, pentru cunoașterea cărora se cerea multă experiență. Apoi, prin însăși calitatea lor de ostateci, fiind supravegheați la tot pasul, ei nu puteau să trateze cu alte persoane, în afară de oficialitatea turcească, cărora le-ar fi inspirat un fel

39) Nicolae Costin, *idem*, II, pag. 89; Neculce, *idem*, pag. 233.

40) Hurm. Doc. XIV, *Scrieri și doc. grecești*, pag. 160.

41) Hurm. Doc. XVI, pag. 164.

de jenă și cari riscau să fie descoperite de autoritățile atât de bănuitoare turcești.

Ostateci erau mai mult o garanție că Domnul nu se va ridica cu armele contra Turcilor sau se va alia cu vecini creștini, căci în acest caz, viața celor ce se găseau la Poartă era în joc și cea mai grozavă răzbunare îi aștepta.

Ostateci princiari găsim până la sfârșitul veacului al XVII-a atât timp cât au durat și domniile pământene. În secolul al XVIII-a, nu mai găsim ostateci, nici fii de Domn, nici alte persoane. Cu întronarea Fanarioșilor la cârma Principatelor, oameni străini de țară, pe cari nu-i lega de Moldova decât dorința de a stoarce cât mai mulți bani și de a se menține cât mai mult în domnie, făcând pe placul Turcilor, s'a stins orice speranță de ridicare a Moldovei. Acestor Domni venetici nu li se mai cereau ostateci, deoarece nici unul din ei nu s'a gândit vreodată să se ridice cu armele contra Turcilor pentru a readuce Moldova în starea înfloritoare de altă dată.

SECȚIUNEA III.

Protectorii.

Cum ostatecii nu puteau fi de mare folos în chestiuni politice mai importante, Domnitorii făceau atunci apel la anumite persoane din Constantinopole, Greci din Fanar de cele mai multeori, cari în schimbul unei de bani sau a unor promisiuni de altă natură, se însărcinau să le aducă anumite servicii.

Dacă Domnitorul n'avea bani, dacă tronul său era în pericol în urma uneltirilor vreunui pretendent sau rival, atunci protectorul Domnului, om cu mare trecere pe la cei mari de la Poartă, datorită legăturilor

lui de familie sau bogăției, intervinea și ori ce dificultate era înlăturată.

Unii din acești protectori, venind apoi în țară, erau răsplătiți cu moșii, ridicați de Domnitor la înalte dregătorii, se căsătoreau cu pământence și rămăneau pentru totdeauna la noi. Așa a fost cazul Cantacuzineștilor din Țara Românească ⁴²⁾.

De multeori protectorul, Grecul fanariot, era acela care-i înlesnise pretendentului căpătarea Domniei chiar. Așa Vasile Lupu a fost mult ajutat ca să capete tronul Moldovei de *Curt Celebi*, care avea înținse legături în Constantinopole, dar care, în urmă, trecând în slujba lui Leon Vodă, a devenit nesigur atât pentru Vasile Lupu cât și pentru Domnul Țării Românești, Matei Basarab. Pentru a pune capăt intrigilor ce Celebi făcea acum contra lor, ei stăruiesc la Poartă pentru suprimarea lui, ceea ce se și întâmplă. ⁴³⁾

Mai târziu, pe la 1641, Vasile Lupu avea ca sprijinitor la Poartă pe *Antonio Grillo*, prim dragoman al Veneției. Grillo fusese multă vreme agent al lui Matei Basarab, dela care primise, după propria-i mărturisire, însemnate sume de bani și daruri. Cum el întrețineă însă relațiuni și cu Vasile Lupu, rivalul său, Matei descoperind aceasta, a rupt orice legătură cu Grillo, care trecu de data asta pe față de partea Lupului ⁴⁴⁾. Pentru serviciile ce-i le făcea la Poartă, Lupu continuă să mărite pe fiica sa cu fiul

42) Iorga: *Despre Cantacuzini, Genealogia Cantacuzinilor și Documente privitoare la familia Cantacuzino*, 3 Vol. 1902,—I. Condurachi *Câteva cuvinte asupra condiției juridice a străinilor în Moldova și Țara Românească*, pp. 47—48.

43) Sârbu: *Matei Basarab auswärtige Beziehungen*, pp. 83—4, 85, 211—12. Iorga: *Studii și Documente*, vol. IV, prefață pp. 171, 181, 211, pag. 240.

44) Hurm. *Fragmente*, III, pp. 149-150; *Doc.* IV, 2, pp. 515, 517, 523, 525, 534, 539, 548, 558.

lui Grillo ⁴⁵⁾, căsătorie care n'a durat însă multă vreme.

Pela 1648, Grillo venind în Moldova e aruncat în închisoare de Vasile Lupu, din cauza unor intrigi pe cari le făcuse contra Domnului ⁴⁶⁾. Intors la Constantinopole, Grillo, ca se răzbunc, se pune în legătură cu rivalii Domnului Moldovean și face intrigă la Poartă. Aflând Vasile Lupu de ceace se urzește contra sa, însărcinează pe agenții săi din Constantinopole să se unească cu dușmanii lui Grillo și să-l ucidă. Un raport venețian din 1649 ne spune că Grillo a fost omorât în acel an prin cooperarea agenților Moldoveni, satisfăcându-se astfel pasiunea lui Vasile Lupu ⁴⁷⁾.

Din aceste câteva exemple se poate vedea cât de nesiguri erau acești protectori în cari domnitorii puneau mari speranțe, încredințându-le tronul și viața lor. Indată ce li se ofereă avantaje mai mari de un alt pretendent sau rival, ei părăseau pe protejatul lor, trecând de partea adversarului din ajun.

Totuși protectorii au jucat un rol destul de mare, mai ales atunci când tronul Moldovei eră vindut de turci pe bani la mezat. Datorită intrigilor acestor protectori, schimbările în domnie erau foarte dese și au fost epoci când totul depindea exclusiv numai de ei.

SECȚIUNEA IV

Agenți sau Capuchehaiele.

În afară de soli, ostateci și protectori, Domnitorii Moldovei mai țineau în permanență la Constantino-pole, începând cu a doua jumătate a secolului al

45) Hurm. *Doc.* IV, 2, pag. 513, raport venețian din 1641.

46) Hurm. *Doc.* IV, 2, pag. 566, raport venețian.

47) Hurm. *Doc.* IV, 2, pag. 570, vol. IX, 1, pag. 4,

XVI-a anumite persoane cunoscute sub numele de agenți sau capuchehaiele, cari erau adevărați reprezentanți ai lor pe lângă Poartă.

Pe când protectorii erau străini, Greci fanarioți, capuchehaia eră aproape în totdeauna un boier din țară.

S'ar părea curios cum e posibil ca într'o epocă când Principatele Române ajnnseseră într'o completă dependență față de Turci, cari le considerau ca pe niște provincii ale Imperiului lor ⁴⁸⁾ și făcuseră chiar încercare, înainte de domnia lui Mihai Viteazu, să le prefacă în sangiacuri turcești ⁴⁹⁾, Domnii moldoveni să poată avea agenți stabili la Constantinople, ceea ce nu eră îngăduit de cât țărilor independente și în baza unor stipulațiuni bine determinate.

Lucrul e ușor de explicat dacă admitem că capuchehaielele n'aveau un caracter diplomatic ci mai mult administrativ, fiind asimilați cu ceilalți reprezentanți ai guvernatorilor de provincii, trimiși în capitala Turciei. De aceea, în documentele turcești, agenții Domnilor români sunt numiți comișari, soli, pe când trimișii regelui Ungariei sunt recunoscuți ca „Reprezentanți ai regelui pe lângă Poartă ⁵⁰⁾“.

Propriu vorbind, capuchehaielele nu se bucurau de imunitățile de cari se bucurau agentii diplomatici ai altor state, nici de prerogativele acestora; în schimb însă îndeplineau aceleași atribuțiuni și căpătau uneori însărcnări foarte grele, a căror execuțari le puneă în joc onoarea, averea și chiar viața lor. Prin politica lor de intrigi, uimeau câte odată chiar pe străini.

În general, toată activitatea capuchehaielei eră în-

48) Hurm. Doc. Supl. II, 1, pp. 26, 68. — Acad. Română: *Documente turcești în copii și traduceri*, No. No. 150, 152.

49) Iorga: *Geschichte des osmanischen Reiches*, III, pag. 308.

Hurm. Doc IV, 2, pp. 284, 338, 340, 385.

50) Aad. Română: *Documente turcești*, No. 89, a. 1560.

dreptată numai ca să mențină tronul domnitorului ce el reprezintă și să nimicească intrigile numeroșilor pretendenți la tron, cari mișunau pretutindeni în Constantinopole.

Nu-i mai puțin adevărat însă că mulți din acești agenți își creiau întinse relațiuni în capitala turcească, căpătau trecere pela cei mari și, când tronul Moldovei devenia vacant, ei erau pretendenții cei cu mai multe șanse de reușită și adesea și rivali neîmpăcați pentru noul domn ales. Avem numeroase cazuri de capuchehaiele ajunse la domnia țarei pe care ei erau chemați s'o reprezinte la Poartă.⁵¹⁾

Asupra datei când apar primi agenți români stabili în Capitala Turciei nu se poate preciza. Cert este însă că ei nu sunt, în niciun caz, anteriori sfârșitului veacului al XVI^a când întâlnim pe Duca, capuchehaia lui Petru Șchiopul. Dealtfel și cronicarii, vorbind de solia de supunere a Moldovei Turcilor sub Bogdan Orbul, cu care fusese însărcinat în 1513 logofătul Tăutu, ne spun c'ar fi intervenit cu această ocaziune o capitulațiune între Sublima Poartă și Moldova care prevedeă pentru aceasta din urmă dreptul de a avea o casă la Constantinopole, un capuchehaialic⁵²⁾ fără însă să amintească de existența vreunui agent al Domnului, trimis la Constantinopole pe lângă Sultan. Tot așa și documentele turcești, dinainte de secolul al XVII^a, nu vorbesc decât de emisari, soli de-ai Domnilor Moldovei, iar nicidecum de capuchehaiele⁵³⁾.

Din toate aceste mărturii reese că, deși existau de multă vreme relațiuni foarte strânse între Turci și

51) *Letopisește*, I, p. 261; II, pp. 10, 230.—Iorga, *Studii*, vol. XI, pp. 78, 157, nota 3.—Hurn, *Fragmente*, III, pag. 378.

52) Nicolae Costin în *Letopisește*, III, pag. 152.

53) *Documente turcești* la Acad. Română, No. No. 78, 79, 149.

Moldova, totuși Domnitorii moldoveni n'au întreținut agenți permanenți pelângă Partă dintru început, ci mult mai târziu.

§ 1. Terminologie

Până la sfârșitul secolului al XVI-a, reprezentanții Domnilor Moldovei la Constantinopole n'aveau o denumire specială.

În documentele interne, scrise în slavonește, orice trimis al domnului în misiune la vecini purta numele de „*poclisar*“ sau „*apoclisar*“, adică sol, dela grecescul „*apocrisarios*“ ambasador trimis. Câteodată găsim și cuvântul „*poslanic*“, care în bulgărește înseamnă trimis cu scrisoare, plenipotențiar.

Documentele scrise în latinește numesc pe reprezentanții Domnilor la vecini cu numele de *oratores*, *nuntii*, *ambasadores*, *negociatores*, etc,⁵⁴⁾ care se apropie mai mult de noțiunea de sol decât de aceea de agent diplomatic.

Lucrul e ușor de explicat. Până în secolul al XVI-a, începând cu cea mai îndepărtată antichitate, nu existau ambasade permanente⁵⁵⁾. Nici Grecii, nici Romanii, nici Eviul Mediu n'a cunoscut decât trimiși extraordinari, soli.

Correspondența ambasadorilor din Constantinopole, adresată guvernelor lor, numea în secolul al XVI-a, pe orice trimis al Domnilor români la Poartă cu numele de „agenți“⁵⁶⁾; pe când Turcii, prin analogie

54) A se vedea citațiunile făcute în notele dela capitolul „*Soli*“.

55) Nys: *Les commencements de la diplomatie et le droit d'ambassade jusqu'à Grotius* în *Revue de Droit International*, vol. XV pag. 577, vol. XVI, pp. 63, 157.—Kranske: *Die Entwicklung der ständigen Diplomatie vom XV Jahrhundert bis zu den Beschlüssen vom 1815 und 1818*.

56) Hurm. Doc. IV, 2, pp. 20, 25, 46, 301, 303, 306.—Condurachi, *câteva cuvinte asupra condiției juridice a străinilor*, pag. 74.

cu reprezentanții guvernatorilor de provincii, dădeau oricui agent moldovenesc, stabil la Constantinopole, numele de „capuchehaia“.

Care-i origina acestui cuvânt?

Cuvântul „Capuchehaia“ este de origină turco-persană și este compus din „capu“ și „chehaia“.

„Capu“ este un cuvânt curat turcesc și înseamnă ușă sau poartă; iar prin poartă se înțelege uneori și casă, așa precum în românește cuvântul vatră are și înțelesul de familie. Aici cuvântul „capu“ tre-buie luat cu semnificarea de „casă“.

„Chehaia“ este cuvânt de origine persană, unde este cunoscut cu pronunțarea sa corectă de „ched“ — „huda“, „ched“ pe persănește înseamnă casă, iar „huda“; stăpân, domn. Prin urmare cuvântul întreg „capuchehaia“ înseamnă „stăpân de casă“ — noțiunea de casă fiind exprimată aici prin cuvântul persan, ignorat de Turci, și prin cel turcesc exprimat cu totdinadinsul.

Dela înțelesul de „stăpân de casă“ a luat apoi semnificarea de „quasi stăpân de-casă“, care nu este altul decât intendentul unei gospodării, căpătând în urmă însemnarea definitivă de „reprezentant“.

Acest reprezentant (Capuchehaia) se obișnuia a fi omul unui guvernator de provincie⁵⁷⁾ trimis pelângă administrația centrală superioară pentru ca acolo să urmărească rapoartele trimise de șeful său, reprezentat de dânsul, și să obțină soluțiunea lor promptă, adică să accelereze răspunsurile administrației centrale turcești—care eră așa de greoaie—către guvernatorul de provincie.

Cum Turcii considerau Țările Române ca niște provincii ale Impariului lor⁵⁸⁾, trimișii Domnilor

57) Hurn. Doc. IV, 2, pag. 357.

58) Hum. Doc. IV. Supl. II, 1, pp. 26, 28.—Iorga: *Gesch. des. osm. Reiches*, III, p. 303.

Moldovei pelângă Poartă n'au fost numiți „ambasadori“ sau „agenți diplomatici“—cari erau numai cei ai statelor cu cari Turcii aveau tratate, ci „capuchehaiele“, după numele dat și altor reprezentanți ai guvernatorilor de provincii turcești.

Dela Turci, cuvântul a trecut odată cu influența turcească și în-limba românească, fiind întrebuințat de cancelaria domnească și de cronicari, așa că'n secolul al XVII^a capuchehaia eră unica denumire oficială ce se da agenților Domnilor Moldovei la Constantinopole ⁵⁹⁾.

§ 2. Principalele Capuchehaiele cunoscute din secolul al XVII.

O enumerare cronologică completă a tuturor agenților Domnitorilor Moldovei la Poartă, în decursul secolului al XVII^a, este cu neputință.

Puținele documente interne, cari se referă la donațiuni de sate făcute de Domnitori persoanelor cari au adus țării servicii la Țarigrad, cum și cronicile, sunt insuficiente pentru a stabili un șir neîntrerupt. Tot astfel și corespondența ambasadelor din Constantinopole cu guvernele lor care amintește câteodată de unii agenți moldoveni mai de seamă.

Putem totuși menționa câteva capuchehaiele ale căror nume sunt bine cunoscute și cari au jucat un oarecare rol politic — celelalte jucând un rol secundar sau poate chiar niciunul. De aceste din urmă izvoarele consultate vorbesc numai în treacăt, fără

59) *Uricariul*, vol. XXIII, pag. 190.—Neculai Costin: *Letopisește*, II, pag. 10, 17.—Neculce în *Letopisește*, li, pp. 189, 206, 235, 229.—Miron Costin în *Letop.* I, p. 357. Iorga: *Studii și Doc.* XXIII, rapoarte olandeze, pp. 254, 273-74.—Hurm. *Fragmente*, vol. III, pag. 499, raport englez din Constantinopole.

a le da măcar numele.—Iată care sunt principalele capuchehaiele:

Paharnicul Caraiman a fost ani de-a rândul Capuchehaia Movileștilor (1595—1611) la Poartă, unde s'a dovedit a fi o persoană foarte activă, un negociator dibace și un intrigant de forță.

Mare Paharnic în țară, Caraiman a fost trimis la Constantinoopol în mai multe rânduri cu grele însărcinări politice, de cari s'a achitat însă în mod strălucit. Prin politica lui de intrigi uimea chiar pe străini și rivalii lui vedeau în el un adversar de neînving. De aceea Principile Transilvaniei, scriind în 1609 Marelui Vizir ca să înlocuiască pe Constantin Movilă cu un alt pretendent la tronul Moldovei, îi recomandă între altele, pentru a reuși, „să câștige pe „Caraman Aga, agentul actualului Domn moldovean, „care e acolo (în Constantinopol) rădăcina tuturor „relelor“. ⁶⁰⁾

Decând eră Caraiman capuchehaia Moldovei la Poartă, nu se poate preciza.

Știm atât doar că, în 1599, Caraiman merse la Cardinalul Andrei Batorii, ajuns principe al Ardealului, cu ceaușul ce trebuia să conducă solii dela Marele Vizir. Cu acești soli, el veni înapoi la Constantinopol, unde primi ca răsplată un caftan dela Împărat ⁶¹⁾. Cu această ocazie s'a făcut de Sultan daruri și Domnului Moldovei, pentru serviciile ce-a adus Porței agentul acestuia în tratativele cu Ardealul ⁶²⁾.

Fiind în Constantinopol, Caraiman puneă mari stăruințe pentru mazălirea lui Mihai Viteazul, Domnul Țării Românești și dușmanul de moarte al lui

60) Hurm. *Doc.* IV, 2, pp. 305—306. Raport venețian din 15 Oct. 1609.

61) Hurm. *Doc.* XII, pag. 497.

62) Hurm. *Doc.* XII, pag. 497.

Ieremia Movilă din Moldova, dar fără nici un rezultat ⁶³).

Atunci Caraiman căută să obțină cel puțin un ajutor în bani sau în oameni ⁶⁴) și deși se ducea în toate zilele la Marele Vizir, expunându-i pericolul ce amenința Moldova, el nu căpătă decât speranțe, dar nimic în realitate ⁶⁵). În cele din urmă Turcii, luând măsuri contra lui Mihai, au expediat și pe Caraiman la Ieremia Movilă cu 400.000 cecii, ca să înroleze cât mai mare număr de Cazaci ⁶⁶).

Când Simion Movilă, fratele lui Ieremia, adus de Poloni contra lui Mihai și recunoscut numai de o parte din boieri, ajunge Domn al Țării-Românești (Iulie 1601—August 1602), Caraiman are de dus o luptă crâncenă cu agenții lui Radu Vodă, rivalul lui Simion ⁶⁷). Reușind Radu să ocupe tronul, Caraiman stăruie din nou pentru readucerea lui Simion Movilă, dar Pașa îi răspunde lui Caraiman că ceea ce Sultanul a făcut să fie bun făcut și Simion să părăsească Țara-Românească ⁶⁸).

Către sfârșitul anului 1603, după cum reese dintr'un raport venețian — Caraiman e chemat în țară și înlocuit cu un alt agent, făcându-se și daruri Porței odată cu această schimbare. ⁶⁹) Intors în Moldova Caraiman reia funcțiunea de Mare Paharnic și în a-

63) Hurm. *Doc.* IV, 2, pp. 20, 25, raport venețian din 1600; și *doc.* din 1601, *idem*, pag. 46; *Doc.* XII, pag. 469, anul 1599.

64) Hurm. *Doc.* IV, 2, pag. 7, raport venețian din 10 Ianuarie 1600.

65) Hurm. *Doc.* IV, 2, pag. 20, rapoarte venețiene din 7 și 22 Martie 1600.

66) Hurm. *Doc.* IV, 2, pag. 25, raport din 15 Iulie 1600.

67) Hurm. *Doc.* IV, 2, pag. 51, scrisoare a lui Radu Vodă către ambasadorul venețian.

68) Hurm. *Doc.* IV, 2, pag. 46, raport venețian din 2 Dec. 1601.

69) Hurm. *Doc.* IV, 2, pag. 275.

ceastă calitate figurează într-o danie făcută de Ieremia, în 1606, mănăstirei Secul.⁷⁰⁾

Tot ca Mare Paharnic, Caraiman zidi, în 1605, o biserică în satul Dulcești.⁷¹⁾

În anul următor murind Ieremia, tronul Moldovei e ocupat de fratele acestuia Simion, care și trimite un agent la Poartă ca să fie recunoscut. Coresponzența venețiană nu ne spune numele acest agent⁷²⁾ dar e foarte probabil că era tot Caraiman, care mai adusese Movileștilor servicii și în alte împrejurări.

În tot cazul misiunea lui Caraiman a fost de scurtă durată, căci îl găsim din nou ca boier în funcțiune într'un hrisov de întăritură din 17 Iulie 1607.⁷³⁾

Un raport venețian din 15 Februarie 1608 ne spune că fiul lui Ieremia, ajungând Domn, „a trimis la Poartă un agent al sau numit Caraiman Aga, cu bani, ca să capete grația Porței și confirmarea „în domnie“⁷⁴⁾.

Ajuns la Constantinople, Caraiman va avea de luptat cu agenții lui Gabriel, cari făceau intrigi și amenințau cu o invazie a Cazacilor dacă nu obțin tronul Moldovei, spunând că actualul Domn Constantin Movilă e unealta Polonilor. În această luptă aprigă, Caraiman era susținut de Ambasadorul Angliei, pe când agenții lui Gabriel de capuchehaia Țarei Românești și de câțiva boieri moldoveni nemulțumiți de Poloni⁷⁵⁾.

În cele din urmă, Caraiman reușește să obțină confirmarea lui Constantin, sărută vesta Sultanului și face și darul obișnuit. În același timp agentul lui

70) Melchisedek : *Cronica Romanului*, I, pag. 30.

71) Ureche : *Miron Costin*, II, 2, pag. 594.

72) Hurm. *Doc.* IV, 2, pag. 289.

73) Ureche : *Miron Costin*, II, pag. 582.

74) Hurm. *Doc.* IV, 2, pag. 294.

75) Hurm. *Doc.* IV, 2, pag. 295—96, raport venețian 4 Martie 1608.

Gabriel și ceilalți boieri sunt trimiși în țară, dându-li-se sfatul — cum spune corespondența venețiană — „să se acomodeze cu noua situațiune și să se umilească învingătorului“⁷⁶⁾).

Situația lui Caraiman devenea din ce în ce mai critică din cauza intrigilor și mai ales din întârzierea ce punea Constantin în trimiterea tributului, ceea ce silește pe Marele Vizir să-i facă aspre muștrări⁷⁷⁾.

Către sfârșitul anului 1608 se ivi un nou precedent la tronul Moldovei, Ștefan Bogdan care era susținut și de Ambasadorul Angliei.

Acest precedent dorind să scape de Caraiman rugă pe Ambasadorul englez să intervină la Divan pentru alungarea din Constantinopole a capuchelaelei moldovenești.⁷⁸⁾ Nereușind pe această cale, Ștefan Bogdan pune pe câțiva boieri moldoveni, partizani de ai lui, de maltrateaza pe Caraiman.⁷⁹⁾

Aflând marele Vizir de aceste intrigi, arestează pe boierii moldoveni și în urmă îi exilează;⁸⁰⁾ iar contra precedentului ia măsuri energice, muștrând și pe Ambasadorul englez care-l adăpostea.

În anul următor 1609, neînțelegeri grave izbucnesc între Domnul Moldovei și Principele Transilvaniei, din cauză că Constantin refuză să dea în căsătorie acestuia din urmă pe fiica sa. De ambele părți se făceau pregătiri militare febrile. Caraiman își dădea toate silețele și făcea tot felul de stăruințe și promisiuni la Poartă, rugând pe Marele Vizir să intervină și să împace pe cei doi vecini.⁸¹⁾

De altfel și Principele Transilvaniei anunțase pe

76) Hurm. Doc. IV, 2, pag. 293, raport venețian din 12 Martie 1608.

77) Hurm. Doc. IV, 2, pag. 238.

78) Hurm. Doc. IV, 2, pag. 301, raport venețian din 2 Dec. 1606.

79) Hurm. Doc. IV, 2, pag. 302, raport venețian din 22 Dec. 1608.

80) Hurm. Doc. IV, 2, pag. 302.

81) Hurm. Doc. IV, 2, pag. 303.

Vizir că va merge contra Domnului Moldovei, dușmanul său, și solicită ridicarea în Domnie a lui Ștefan Bogdan, favoritul Angliei⁸²⁾.

Conflictul n'a putut fi aplanat și războiul înlăturat decât datorită dibăciei lui Caraiman, căruia numeroșii săi protivnici nu-i vor ierta niciodată acest succes. În adevăr, câteva luni după aceea, Caraiman e ucis de partizanii lui Ștefan Bogdan⁸³⁾. Numai prin acest mijloc au putut ei să scape de acela care era la Constantinopole „rădăcina tuturor relelor“⁸⁴⁾ și nimicitorul intrigilor lor.

Aflând Marele Vizir de uciderea lui Caraiman — care se bucură de o deosebită considerațiune la Poartă, s'a indignat foarte tare și-a aruncat pe mulți în închisoare, deși autorul principal se găsea în casa Ambasadorului englez.⁸⁵⁾

De asemenea și Ștefan, Domnul Moldovei, a trimis în 1610, pe un alt agent al său, cu daruri, la Constantinopole, cu însărcinarea să facă tot ce va putea ca să războvească pe Caraiman și să omoare pe predecesorul Ștefan Bogdan.⁸⁶⁾

Ștefan Tomșa, înainte de a ajunge la tronul Moldovei (1611) „eră pe acele vremi la Poarta Impărăției, pentru trebuința țării“. ⁸⁷⁾

Moise Movilă (1630—31), care a căutat să dea nouă orientări politice sale și care a avut legături și de altă natură în capitala turcească, răsplătește cu darea unui sat pe *Vornicul Dumitrache* „ce au slujit la Țarigrad în trebile țării“. ⁸⁸⁾

82) Hurm. Doc. IV, 2, pag. 305—306, raport venețian din 31 Oct. 1609. — Iorga: *Analele Acad. Rom.* tomul XIX, pag. 257.

83) Hurm. Doc. IV, 2, pag. 306.

84) Hurm. Doc. IV, 2, pag. 305-306.

85) Hurm. Doc. IV, 2, pag. 306.

86) Hurm. Doc. IV, 2, pag. 308.

87) Miron Costin, în *Letopisește*, I, pag. 261.

88) *Bibl. Acad. Rom.* 199/XIII.

Pentru lunga domnie a lui Vasile Lupu (1634-1653) posedăm numeroase documente interne și străine, din cari se poate stabili cu mai multă siguranță cari au fost în aceea epocă capuchaiielele Moldovei la Poartă.

Pela 1636, un „Grec bogat“, numit *Dumitrache*⁸⁹⁾ eră agentul Domnului la Poartă. El își mărită fiica cu Toma Cantacuzino⁹⁰⁾ care fusese trimis ca sol din partea Turcilor la Țarul din Moscova în 1637⁹¹⁾. În a doua căsătorie, Toma luă de soție pe fiica capuchehaielei moldovenești la Constantinopole, probabil o pământeancă⁹²⁾.

Puțin în urmă, acestui „Grec bogat“ îi urmă în funcțiunea de capuchehaie *Vistierul Păladie*, descendent al unei vechi familii boierești. La 1641, Domnul îi face dar o bucată de loc pentru că „dănsul așijderea și întru a noastră domnie a slujit cu „toată inima și cu mare credință, la Țarigrad și în „alte părți, la toate trebile noastre și la poruncile „noastre la toate ne-au slujit nouă și țării noastre „și acum la Țarigrad Domniei Mele slujește și „țării Domniei Mele⁹³⁾“.

Păladie mai slujise și sub alți Domni la Constantinopole⁹⁴⁾. În 1642, vistierul Păladie murise, după cum reese dintr'un document intern din acel an⁹⁵⁾. Din toată activitatea acestei capuchehaiele e

89) Hurm. *Fragments* III, pag. 102, Schmidt către d'Asquier, 9 Februarie, 1637.

90) Hurm. *Fragments*, III, pag. 128, a. 1637.—Iorga: *Studii*, pp. 23, 27.

91) Iorga: *Studii asupra Istoriei Românilor în secol. al XVII.*, pag. 43.

92) Hurm. *Fragments*, III, pag. 102.

93) Antonovici (Preot): *Documente bărlădene*, III, pp. 39-40.

94) Ghibănescu în *Ark. Soc. Șt. și Lit. din Iași*, II, pag. 248.

95) Antonovici (Preot): *Doc. bărlădene*, vol. III, pag. 41.

interesant de reținut faptul că sub el legăturile Moldovei cu Patriarhia intră într'o nouă fază și toți agenții țării la Poartă, cari-i vor urma, vor avea de acum înainte nu numai însărcinări de ordin politic, ci și ecclesiastic.

După moartea lui Păladie, ajunge capuchehaie Iorga Vistierul, care în, 1645, se găseă încă la Țarigrad, după cum se vede din actul prin care Vasile Lupu îi dă moșia Bozieștii pentru că „a slujit nouă „și țării noastre cu toată inima și râvna sa; și a- „cum iarăși la Țarigrad nouă și țării noastre slujește⁹⁶⁾“.

Părăsind postul ce-l avea la Constantinopole, Iorga ajunge în țară Mare Postelnic⁹⁷⁾.

Un document din 1645 ne spune că capuchehaia moldovenească *Dumitrachi*, amestecat în uneltirile lui Partenie, Patriarhul Constantinopolului, contra lui Vasile Lupu, a fost scos din slujba ce ocupă pentru necredința lui dovedită⁹⁷⁾.

Nici succesorul său *Pavlachî*⁹⁸⁾, capuchehaie Moldovei din anul 1646, nu fu mai credincios Domnului său. El eră sprijinitor al lui Partenie și încă așa de mult încât se spune că și-ar fi trădat stăpânul, strecurând Marelui Vizir ideea că, în loc să omoare pe Patriarh, mai bine să omoare pe Domnii români, ca să-i despoaie¹⁰⁰⁾.

În acelaș timp, Pavlachî făcea stăruințe în toate părțile ca să i se dea lui tronul Moldovei.

În urma acestor intrigi, ambii Domni sunt chemați la Poartă și agenții lor nu pot facea nimic con-

96) *Uricariul*, vol. XXIII, pp. 190-192. — Iorga, *Studii*, III, pag. 32.

97) Ghibănescu: *Surette*, IV, pag. 264. — Iorga, *Studii*, III, pp. 31-32.

Tanoviceanu: *Anal. Acad. Rom.* tomul XXIV, pp. 117-145.

98) Hurm. *Fragmente*, III, pag. 141; *Doc.*, IV, 2, pag. 535.

99) Iorga, *Studii*, IV, prefața, pag. CCXXXI.

100) Hurm. *Fragmente*, vol. III, pp. 190—191, doc. din 1650.

tra pornirilor turcești¹⁰¹⁾. De altel acest fapt este confirmat și de o corespondență venețiană din 1650, care ne spune că Turcii, vrând să schimbe Domniile Principatelor, i-a chemat la Poartă, dar că ei au invocat diferite motive ca să nu vină¹⁰²⁾. În schimb însă au consimțit la înlocuirea agenților lor, cari nemulțumiseră pe Marele Vizir.

Aflând Vasile Lupu de trădarea capuchehaielei sale, trimite daruri și sume de bani la Poartă, prin cari câștigă de partea sa pe mai mulți demnitari turci și reușește astfel ca Pavlachi să fie ucis pe stradă de câțiva Ienicieri¹⁰³⁾.

Este foarte interesant în această privință raportul Residentului Schimidt către Împărat, care ne relatează cauzele și împrejurările cari au pricinuit uciderea lui Pavlachi¹⁰⁴⁾.

101) Harm. *Fragmente*, vol. III, pag. 191.

102) Harm. *Doc*, IV, 2, pag. 575.

103) Iorga: *Studii și documente*, vol. IV, pp. 239-40.

104) Iorga *Studii și documente*, vol. IV. pp. 239-240;

„Eben diesen 24, zu Abendts, brachte mir der Dragoman Panaioti Zeitung, dass ein vornember Griech Paulachi auf offentlicher Gassen durch etlich hier-zue mit Vleiss bestellte Janitscharen vom Pferd herunder gerissen und mördericher Weiss mit villen Stichen umbs Leben gebracht worden, und besorgte man sich dass er dem griechischen Patriarchen Partenio auch mitt besser ergehen möchte, aldieweillen er diss entlebten vertrauter und besster Freundt, zu gleich in Verdacht wäre, er hette umb des Paulachi Praticcken guette Wissenschaft gehabt. Die Practickhen seyn gewesen wachfolgente: Dieser Paulachi, ungeachtet er mit dem moldawischen Fursten, dem hat nichts destoweniger nach selbigen Fürstenthumb getracht und dem vorigen Grossen, aniezo offnerischen Vezier Murath Bassa, gerathen, er solle beede Fürsten auss Moldaw und Wallachey, nach der Pforten citiren, bei deren Ankhunfft mann nicht allein eine grosse Summa Gelts von ihnen heraus pressen, dicschbige ab. undt anderẽ einsetzen, sondern auch von diessen widerunaben vil Gelts haben hõnte,..

„Demnach undt der disser Handl der Paulaeki... nach dem molda-

Cine a urmat lui Pavlachi ca capuchehaie a Moldovei la Poartă nu putem spune sigur. Știm atâta numai, dintr'o corespondență diplomatică din 1652, că Lupu a trimis un nou agent la Constantinopole¹⁰⁵⁾

Probabil că e vorba de vornicul *Gheorghe Ghica* care a fost menținut și de Domnitorul *Gheorghe Ștefan*, în această calitate, până ce îi succedă la Domnie, în 1658.¹⁰⁶⁾

Iată ce spun cronicile despre *Gheorghe Ghika* :

„Domnia Ghicăi-Vodă cum s'a prilejit, s'a pomenit la domnia trecută : că fiind Kapikihae la Poartă au eșit la Domnie ; iar aici în țară den zilele altor domni, neguștoria fiind până la Vasilie Vodă, și fiind de un neam cu dânsul, Arbănaș, l'au tras Vasilie Vodă la curte, și deodată la boierii mai degios, apoi la Vornicia cea mare de țara de gios au ajuns ; și fiindu-l Vasilie Vodă de credință, l'au trimis la Poartă Kapikehae, văzându-l om conținut la toate și scump cum se cade să fie când Kapikehaie să hie. Și așa au stat de tare cu Vasilie Vodă, cum până la vremea ce s'au luat cetatea Sucevei cu doamna lu Vasilie Vodă, la toate răscoalele aceste, la pribegii câte se prilijsise lui Vasile Vodă, de au ieșit în două rânduri din scaun... tot au ținut domnia lui Vasile Vodă nestricată la împărăție până ce-au sosit Ștefan Vodă la Roman, după isbânda dela cetatea Sucevei“.

„Ștefan Vodă socotind iar acea socoteală ce socotise și Vasile Vodă, în Ghica Vornicul, cum este om de Kapichehae., l'au trimis la Poartă iar Kapikehaie.

„werischen Fürstenthumb strebte und der Lupulo, solches erfahren, „sollte disser eine grosse summa Gelts dem jezigen Gross-Vezier „und Kehaia-bey versprochen und dadurch des Paulachi Todt „ereangt hab“..

105) Hurmuzaki, *Fragmente*, vol. III, pag. 218, Reiniger e. Impărat.

106) Hurm. *Doc.* V, 2, pag 43, raport venețian din 1658 ; *Doc.* XIV, *Scrisori grecești*, pp. 161, 310.—Iorga, *Studii*, vol. IV, prefața p. 289.

„Și-au fost pre trebile lui Ștefan Vodă până ce i-a venit mazilia... și au dat Ghicăi domnia“ ¹⁰⁷).

În 1659, Ștefăniță, fiul lui Vasile Lupu, ajunge Domn al Moldovei, iar grecul *Panaioti*, capuchehaia sa ¹⁰⁸).

Gheorghe Duca, după ocuparea Domniei, numește ca capuchehaie a sa la Constantinopole pe *Cupariul cel Bătrân*, coborâtor din o veche și însemnată familie din Fanar. Cronica ne spune că „eră Cupărul cel Bătrân, unul din Țarigradenii cei de frunte, Kapichehaia“ ¹⁰⁹). Duca fiind mazilit în 1667, agentul său la Poartă suferi rușinoase bătăi cu vergi ¹¹⁰) pentru necredința stăpânului său.

Când Ștefan al XI Petriceicu ajunge Domn în 1672, găsește ca capuchehaie la Constantinopole pe „*Andronic Cerchiazul*, ci-au fost Armaș Mare“, pe care-l menține în acel post și căruia îi și dăruiește în 1673 satul Păpăuți pentru că „mai denainte vreme altor Domni și țărăi slujindu cu dreptate, și la Poartă până acum și Domniei mele slujește“ ¹¹¹).

Andronic Cerchiazul moare Vornic Mare ¹¹²).

Lui Andronic îi urmează în 1673 ca capuchehaie *Dumitrașcu Cantacuzino* ¹¹³) „ce-au fost mai înainte Visternic în Țara-Românească, ce eră capuchehaia lui Petriceicu Vodă“ ¹¹⁴).

„Dumitrașcu Vodă, care era capichehaia lui Petriceicu Vodă și fusese mai înainte vreme și Vistiernic

107) Miron Costin în *Letopiseșe*, I, pag. 357:—Neculce, *Letopiseșe*, II, pag. 189.

108) Hurm. *Doc.* V, 2, pp. 58, 60, rapoarte venețiene din 8 Ianuarie 1659.

109) Neculai Costin în *Letopiseșe*, II, pag. 17.

110) Hurm. *Fragmente*, vol. III, pag. 333.

111) Iorga, *Studii*, vol. V, pp. 222, 223.

112) Iorga, *Studii*, V, pp. 2224, 225, 226.

113) Hurm. *Fragmente*, III, pag. 373.

114) Neculai Costin în *Letopiseșe*, II, pag. 10.

în Țara-Românească la Grigore Vodă, eră grec Ță-rigrădean de felul lui, neam de Cantacuzinești“¹¹⁵⁾.

După mazilirea lui Petriceicu în 1674, „Moldova părăsită de Domnul ei (Ștefan Petriceicu) a primit și ea un nou Domn în persoana fostului agent moldovenesc Dumitrașcu“¹¹⁶⁾ „nefiind alții din greci acolo lângă împărăție“¹¹⁷⁾.

Intr’o hotărâre din 18 August 1674, Dumitrașcu Vodă vorbește de timpul „când eram Domnia Mea capuchehaie“¹¹⁸⁾.

Domnitorul *Constantin Cantemir* (1665 — 1693, fost Serdar și Clucer „fostau și capichehaia la Poarta Împărăției, știind limbi și fiind om bătrân“¹¹⁹⁾. Un raport italian din 15 Decembrie 1686 făcea din Cantemir un *grec*, fost capuchehaie a lui Duca: „Principele actual al Moldovei, numit Constantin Cantemir, care fu agent al Domnitorului Duca la Constantinopole, acest mai sus zis Constantin e născut grec și are rude greci în Constantinopole...“¹²⁰⁾.

Cât a domnit, Cantemir a avut pe Scarlataki și Lascaraki și pe Mihalaki din familia Cupăreștilor ca capuchehaiele ale Moldovei la Poartă¹²¹⁾.

Antioh Cantemir ajungând Domn, în 1696, puse ca capuchehaie la Constantinopole pe un frate al lui Lascaraki, annme Kirița Mihalachi; pentru ca împreună cu fratele său Beizade Dumitrașco, să-i poarte de grije treburilor¹²²⁾.

Dela Cantemirești înainte, și mai ales după venirea

115) Neculce în *Letopisește*, II, pag. 206.

116) Hurm. *Fragmenle*, vol. III, pag. 373, raport austriac din 1684.

117) Neculai Costin în *Letopisește*, II, pag. 10,

118) Iorga, *Studii*, vol. XI, pag. 78.

119) Neculce în *Letopisește*, II, pag. 230.

120) Iorga, *Studii*, vol. XI, pag. 157, nota 3.

121) Neculce în *Letopisește*, II, pag. 235.

122) Neculce în *Letopisește*, II, pag. 256.

Fanarioților, rareori întâlnim capucehaiele cari să fie hoieri de țară și cari să se fi distins și prin alte calități decât viclenia și josnicia puse în serviciul numeroaselor intrigi pentru ocuparea Domniei.

§ 3. Numărul Capucehaielor.

Domnitorii puteau să aibă la Poartă, în acelaș timp, una sau mai multe capucehaiele; nu eră nici o tradiție în această privință care să fi limitat numărul persoanelor.

De vreme ce în ochiii Turcilor capucehaiele treceau drept oameni de afaceri ai guvernatorilor de provincii, trimiși la centru, și cum Principatele Române erau considerate în secolul XVII ca provincii turcești, eră foarte natural ca Domnii Moldovei — ca oricare alt guvernator — să poată aveà la Constantinopole persoane de încredere, cari să se ocupe de diferitele interese ale Domniei.

Cum celelalte state n'aveau decât un singur ambasador sau un agent în capitala turcească, rezultă că'n secolul de care ne ocupăm capucehaiele n'aveau un alt caracter diplomatic, ci mai mult administrativ.

În corespondența venețiană¹²³), austriacă¹²⁴) sau olandeză¹²⁵), trimisă din Constantinopole guvernelor respective, se vorbește deseori de doi sau mai mulți „agenți“ de ai Domnului Moldovei la Poartă.

123) Hurm. *Doc.*, IV, 2, p. 309, a. 1610; p. 443, a. 1630; p. 493 a. 1637; p. 515, a. 1642; p. 535, a. 1645; p. 539, a. 1646; p. 548 a. 1646; p. 556; p. 570, a. 1649; p. 574, a. 1650; p. 575; *Doc.* XII, pag. 497.

124) Hurm. *Fragmente*, III, pp. 330-31, 333, Casanova c. Împărat, 15, 21 Noembrie și 12 Decembrie 1666.

125) Iorga, *Studii*, vol. XXIII, p. 254, a. 1680; p. 273-74, a. 1697

Arătând intrigile pe cari le fac agenții lui Simeon Movilă, prețedintele la tronul Țării Românești, Radu-Vodă scrie lui Nani, ambasadorul venețian din Constantinopole, că Ieremia Movilă, fratele lui Simeon, are la Poartă pe „Caraiman și alți oameni ai săi“¹²⁶⁾.

Cronicele interne ne spun că atât Constantin cât și Antioh Cantemir au avut mai multe capuchehaiele deodată, mai toți din familia grecească a Cupăreștilor¹²⁷⁾.

Totuși se pare că, în caz de pluralitate de capuchehaiele, nu toate erau egale, ci una din ele avea conducerea, eră, cum am zice, șeful misiunii, iar celelalte ajutoarele lui. Acoastă primă capuchehaie avea o mare responsabilitate față de Domnitorul ce-a trimis-o și chiar față de Sultan. De aceea documentele dau numai capuchehaielei în șef, iar nu și ale celorlalte cari compuneau misiunea¹²⁸⁾.

Intr'o cronică grecească se vorbește de Ianachi Cantacuzino, „întâia capuchehaie“ și de „celelalte capuchehaiele“ ale lui Mihai Viteazu¹²⁹⁾, iar un raport englez vorbește de „Sig. v Ianaki Porphyta capikiah ou' premier 'Agent de ce Prince“, care nu-i altul decât reprezentantul la Poartă al lui Constantin Brâncoveanu¹³⁰⁾.

Această primă capuchehaia plăteă de cele mai multe ori cu capul trădarea Domnitorului său¹³¹⁾, pe când ceilalți agenți erau numai închiși sau bătuți cu vergi¹³²⁾.

Pluralitatea de capuchehaiele avea acest avantaj necontestat că, în acele vremi grele de intrigi pentru

126) Hurm. Doc. IV, 2, p. 51, a. 1602.

127) Neculce în *Letopisește*, II, pp. 235, 256.

128) Hurm. Doc. IV, 2, p. 51: „Caraiman și alți oameni ai săi; Doc. XII, p. 497: „Caraiman și altul“.

129) Hurm. Doc. XIV, *Scrieri grecești*, p. 158.

130) Hurm. *Fragmente*, vol. III, p. 499.

131) Hurm. Doc. IV, 2, p. 32.

132) Hurm. *Fragmente*, III, pp. 330-31; Doc. IV, 2, p. 574.

domnie și numeroși pretendenți, ele puteau mai ușor să stăruiască în toate părțile și să fie mai bine informați.

Apoi în caz de moarte a unei din capuchehaiele interesele Domnului nu sufereau, fiind mai multe persoane cari compuneau misiunea dela Poartă — ceea ce n'ar fi fost cazul dacă eră numai un singur agent.

Către sfârșitul secolului XVII-a, odată cu accentuarea grecismului în țară, demnitatea de capuchehaie scade din ceea ce fusese odinioară și ajunge un mijloc de căpătuială pentru anumite persoane, rude sau creditori ai Domnului, cari erau plătite cu sume mari de bani. De aceea în ultimele decenii a Domniilor pământene și mai ales sub Cantemirești, numărul capuchehaielelor la Poartă creștea mereu ¹³³⁾.

§ 4. Persoanele cari puteau fi capuchehaiele.

Pentru a ocupa postul de capuchehaie nu se cerea nici o condițiune specială. Domnitorul putea să dea această însărcinare oricărei persoane pe care o credeă capabilă să-i poarte interesele la Poartă și mai ales în care aveă încredere.

Cum însă vremurile erau grele și cum capuchehaiele aveau de luptat cu adversari sau pretendenți înverșunați, se alegea pentru această grea misiune persoane înzestrate cu multe calități și cu multă experiență, căpătată în funcțiunile ce ocupaseră mai înainte în țară.

De aceea mai toate capuchehaiele, cel puțin în secolul al XVII^a, au fost recutate printre boierii cari au ocupat sau ocupau înalte dregătorii, așa că ca-

133) Neculce în *Letopisește*, II, pp. 235, 256 57.

puchehaia adăugă la titlul postului ce ocupă și pe acel al boieriei ce ocupase în țară. Oricum, aceste titluri dădeau agentului o mai mare prestanță în fața străinilor cu cari trebuia să fie în contact, cu atât mai mult cu cât rămășițele și tradițiunile unei societăți de organizație ierarhică feudală nu dispăruseră în totul.

Rapoartele venețiene dela începutul secolului al XVII vorbesc de „Caraman Aga, agente del Principe Bogdano” ¹³⁴⁾ care nu-i altul decât Paharnicul Caraiman ¹³⁵⁾ iar documentele interne, cari se referă în general la donațiuni de sate sau locuri făcute de Domnitori foștilor sau actualilor agenți ai lor la Poartă, menționează totdeauna și numele dregătoriei ce ocupau în momentul când au fost trimiși în capitala turcească. Întâlnim în aceste hrisoave pe capuchehaielele Moldovei: Vistierul Păladie din 1641 ¹³⁶⁾, Iorga Vistierul din 1645 ¹³⁷⁾, pe Vornicul Gheorghe Ghica din 1652 ¹³⁸⁾, pe Marele Vornic Andronic Cerchiazul ¹³⁹⁾, și pe Vistierul Dumitrașco Cantacuzino din 1673 ¹⁴⁰⁾, pe fostul Serdar și Clucer Constantin Cantemir, capuchehaia lui Duca ¹⁴¹⁾, etc.

Recrutarea capuchehaielor printre marii boieri în funcțiuni își are explicația în faptul că înalții demnari, fiind creațiuni ale Domnului, îl slujeau cu cre-

134) Harm. *Doe.* IV, 2, pp. 20, 25, 46, 301, 305.

135) *Ark. Ist.* III, pp. 74, 80.—Ureche, *Miron Costin*, II, pag. 580.—Melchisedec, *Notițe*, pag. 235; *Cronica Romanului*, I, pp. 2, 5; *Cronica Hușilor*, pag. 93.—Ghibănescu, *Ispiseace și Zapise*, vol I, partea II, pag. 7-8, 17-19, 100-101.

136) Antonovici (preot), *Documente bărlădene*, III, pp. 39-40.

137) *Uricariul*, vol. XXIII, pag. 190-192.

138) Harm. *Fragmente*, III, pag. 218.

139) Iorga, *Studii*, vol. V, pp. 222-223.

140) Harm. *Fragmente*, III, pag. 373.

141) Neculce în *Letopisește*, II, pag. 230.

dință, ca pe unul căruia ei îi datorau totul. Este foarte caracteristic în această privință cele ce ne spun cronicarii despre cariera politică a lui Gheorghe Ghika, ajuns capuchehaia lui Vasile Lupu la Poartă: Gheorghe Ghika, „aici în țară, den zilele altor Domni, „neguțitoria fiind până la Vasilie Vodă, și fiind de „un neam cu dânsul Arbănaș, l'au tras Vasilie Vodă „la curte, și deodată la boierii mai degios, apoi la „Vornicia cea mare de țara degios au ajuns, și fiind „du-l Vasilie Vodă de credință, l'au trimes la Poartă „Kapikehaie“ .., ¹⁴²⁾

Fiii Domnitorilor erau trimiși și ei câteodată ca capuchehaiele, dar numai către sfârșitul veacului al XVII-a, când găsim pe Beizade Dumitrașco sub Antioh Cantemir; ¹⁴³⁾ dar aceștia erau mai mult niște ostatici, decât adevărați agenți, cari dată fiind calitatea lor erau supravegheați de aproape de Turci și, nefiind liberi în mișcările lor, nu puteau aduce mari servicii țării și Voevodului ce i-a trimis.

Sunt foarte rare cazurile când o capuchehaie n'are niciun titlu de boierie și aceasta nu se întâmplă de cât atunci când grecismul copleșește întreaga noastră viață politică și mai ales când Domniile pământene sunt înlocuite cu acele a Fanarioților. Acum sunt numite ca capuchehaiele persoane străine de țară, greci din Constantinopole, iar nu din boieri ca mai înainte. De unde până în secolul al XVIII-a străinii erau numiți în mod excepțional ca agenți la Poartă ¹⁴⁴⁾ ajung în această epocă să fie numiți numai ei singuri în această demnitate, ¹⁴⁵⁾ când găsim nume ca :

142) Miron Costin, în *Letopisește*, I, pag. 357.

143) Neculce, în *Letopisește*, II, pag. 256.

144) Iorga, *Studii*, prefața pag. CCXXXI, pp. 239—40. Hurm. Doc. vol. V. 2, pag. 60.—Neculce în *Letopisește*, II, pp. 235. 256,—57.

145) Iorga, *Geschichte des rum. Volkes*, II, 1423—143.

Maxut, Ramadan, Guliano, Stavradi, Arapaki, etc., cari numai moldoveni de baștină nu erau.¹⁴⁶⁾

O capuchehaie, dată fiind misiunea ce avea de îndeplinit cum și mediul în care era chemată s'o îndeplinească, trebuia să fie o persoană foarte capabilă și un intrigant de forță, pentru a putea dejuca orice intrigă ce s'ar fi făcut de numeroși pretendenți sau rivali contra Domnului său. De aceea Miron Costin, după ce arată în cronica sa că Gheorghe Ghica a ocupat o sumă de funcțiuni în Moldova până a ajuns agent la Constantinople, ne spune că Vasile Lupu „l-au trimis la Poartă Kapikehaie, văzându-l om conștient la toate și scump, cum se cade să fie, când „Kapikehaie să hie“, și mai departe: „Ștefan Vodă „socotind acea socoteală ce socotise și Vasile Vodă, „în Ghica Vornicul, cum este om de Kapikehaie“¹⁴⁷⁾

Numai vorbesc de calitățile cu care era înzestrat Paharnicul Caraiman, vestitul agent al Movileștilor, de care Principele Transilvaniei căută să se scape fiindcă îi nimicea toate planurile și care era „rădăcina tuturor relelor“ în Constantinople.¹⁴⁸⁾

În tratativele cu Turcii—din cauza deosebirei de religie—Domnitorii Moldovei n'au întrebuințat nicio dată persoane din tagma duhovnicească, cum a fost adesea cazul în relațiunile cu vecini creștini¹⁴⁹⁾ și cum era practica în tot evul mediu, de a se întrebuința în raporturile cu barbari episcopi și alte persoane eclesiastice, pentru a le impune mai mult respect și pentru a se bucura de o complectă inviolabilitate.

146) I. Condurachi: *Câteva cuvinte asupra condiției juridice a străinilor în Moldova și Țara-Românească*, pag. 48.

147) *Letopiseșe*, vol. I, pag. 357.

148) Hurm. Doc. IV, 2, pag. 305.

149) Hurm. Doc. V, 2, pag. 140; Doc. IX, 1, pag. 272.—Mitilineu: *Colecție de tratate*, pag. 78.—*Magazin istoric*, V, pag. 80. Del Chiaro pp. 138, 141.

§ 5. Atribuțiunile Capuchehaielor.

Principala îndatorire a capuchehaielei eră ca să sprijine pe Domnitorul său oridecâteori viața și tronul său erau primejduite.¹⁵⁰⁾ Cum în secolul al XVII-a Constantinopolul devenise centrul tuturor pretențiilor și intriganților pentru domnia Principatelor Române, capuchehaiele aveau mult de lucru până să nimicească toate intrigile, date fiind mai ales lăcomia și neîncrederea guvernanților turci.

Rapoartele venețiene ale ambasadurilor din Constantinopole vorbesc în nenumărate rânduri de această politică de intrigi la care trebuia să se dedeă orice capuchehaie, și mai ales acel Caraiman Aga, agentul Movileștilor, ajuns celebru pentru talentul cu care știă să iasă din cele mai încurcate situațiuni,

Dacă ar fi să ne mărginim numai la ceea ce aceste rapoarte spun de Caraiman și tot ar fi destul ca să ne dăm seama de multiplele atribuțiuni ale Capuchehaielor. În adevăr, vedem mai întâi pe Caraiman stăruind la Poartă pentru mazilirea lui Mihai Viteazul, Domnul Țării Românești, care amenința tronul lui Ieremia Movilă,¹⁵¹⁾ în urmă, când Mihai e înlocuit cu Simion Movilă, fratele lui Ieremia, Caraiman are de luptat cu intrigile făcute de pretendentul Radu Voda.¹⁵²⁾ Aceiaș politică de intrigi o duce și contra lui Ștefan Bogdan, pretendent la tronul Moldovei¹⁵³⁾ Mai târziu relațiunile Moldovei cu Ardealul devenind din ce în ce mai încordate, Caraiman face stăruințe

150) Hurm. Doc. vol. IV. 2, pp. 20, 25, 301, 303.

151) Hurm. Doc. IV. 2, pr. 20, 25, Girplamo Capello c. Doge, a. 1600; alt raport din 1601, idem. pag. 46.

152) Hurm. Doc. IV, 2, pag. 51, a. 1602.

153) Hurm. Doc. IV, 2, pag. 301, 1608.

la Poartă pentru înlăturarea războiului,¹⁵⁴⁾ intrigând în acelaș timp contra Principelui Transilvaniei.¹⁵⁵⁾ În sfârșit, Radu Mihnea ajungând Domn al Țării Românești, dădu ordin Capucehaielei sale din Constantinopole ca să stăruiască pentru numirea altui Domn în Moldova. O luptă de intrigi și de bacșișuri începù atunci între agentul muntean și Caraiman, care se găseà la Poartă, pentru obținerea investiturii lui Constantin Movilă ca Domn al Moldovei¹⁵⁶⁾.

Aceeaș politică de intrigi pentru domnie o găsim și mai târziu, în 1651, între capucehaiele lui Matei Basarab și Vasile Lupu, ca și în timpurile de ură : Matei săpând pe Vasile, pentrucă Vasile săpà pe Matei¹⁵⁷⁾ deși la urcarea pe tron a lui Lupu se schimbaseră asigurări de prietenie între agenții Domnului muntean la Poartă și câțiva din boierii noului Domn.¹⁵⁸⁾

La urcarea pe tron a unui nou Domn sau la reînnoirea domniei, capucehaia se prezinta la Poartă în numele Domnitorului ca să sărute vesta sultanului și să obțină investitura¹⁵⁹⁾

Cât ținea domnia, ea erà însărcinată cu ducerea obișnuitului tribut (haraciu) pe care Moldova îl plăteà Turcilor.¹⁶⁰⁾ În aceasta ocaziune aveau loc și anumite formalități cari să constate vărsarea banilor la hasnaua turcească.

Cantemir ne spune că „după ce plătesc capucehaiele Domnului banii la Visteria împătătească, primesc o scrisoare la mână dela Hasne-Agasi și o

154) Hurm. Doc. IV, 2, pag. 303, a. 1609.

155) Hurm, Doc. IV, 2, pag. 303, raport venețian din 1609.

156) Iorga, *Studii*, vol. IV, prefața.

157) Hurm. Doc. IV, 2, pag. 517 ; *Fragmente*, III, pag. 175—6,

158) Iorga, *Socotelile Brașovului*, pp. 76—77.— Sârbu, *Matel Basarabas auswärtige Beziehungen*, pp. 48—49.

159) Hurm. Doc. IV, 2, pag. 296.

160) Hurm. Doc. IV, 2, pag. 298.

„dau apoi lui Meden-Calfasi, și acesta le mai dă și
 „altă scrisoare, întru care zice : că s'a plătit haraci
 „pentru tot anul acesta. Și după aceea aduc ei hâr-
 „tiile aeeste două la Mectubci-Efendi, Logofătul cel
 „întâiu al Vizirului, sau la logofătul Vizirului cel
 „de taină; și luând acesta scrisorile celorlalți le dă
 „altă scrisoare dela sine, precum că s'au plătit banii.“

„Și mergând Capuchehaielele la Vizir cu această
 „scrisoare mai depe urmă îi îmbracă el cu câte un
 „caftan și scrie atât Vizirul cât și Tefterdarul o scri-
 „soare către Domn într'acest chip : „banii cari aveți
 „să plătiți pe tot anul s'au adus și s'au plătit drept
 „deplin cu trimisul nostru Hasne-Agasi și prin Chi-
 „haielele tale, care neîncetat slujesc la Poarta Oto-
 „mană, deci foarte bine“. ¹⁶¹⁾

Prin intermediul Capuchehaielei ajungeau la Poartă
 toate știrile pe cari Domnitori le dădeau Turcilor
 despre mișcările și intențiunile vecinilor creștini. Așa,
 în 1645, Vasile Lupu dă Marelui Vizir știri amănun-
 țite despre înfrângerea Suedezilor și despre foametea
 din tabăra lui Racoți, Principele Ardealului ¹⁶²⁾.

Tot capuchehaia era acela care se ocupa să între-
 țină bunele raporturi cu vecinii și să aplaneze con-
 flictele ce eventual se puteau ivi. ¹⁶³⁾

Când tronul era în pericol sau când se plănuia
 mazîlirea Domnului, atunci capuchehaia înștiința ime-
 diat pe stăpânul său, ca să trimeată sume de bani
 și daruri la Constantinopole pentru a liniști lăcomia
 și susceptibilitatea înalților demnitari turci ¹⁶⁴⁾ Mai ales
 la sărbătorile Bairamului facerea de cadouri era așa
 de obișnuită încât era considerată ca o îndatorire a

161) Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, partea II, cap. XIV.

162) Hurm, *Fragments*, III, pag. 182.

163) Hurm. *Doc.* IV, 2, pp. 363, 540; *Fragments*, III, pag. 221.
 Reiniger c. Impărat, Dec. 1652.

164) Hurm. *Doc.* V, 2, pag. 60.

Domnului și vai de bietul agent dacă darurile nu soseau la timp.¹⁶⁵⁾

Insfârșit, sub Vasile Lupu, începând strânse legături cu Patriarhia, capuchehaielele vor avea rolul să supravegheze pe mitropoliți, să primească de la ei socotelile anuale de cheltuielile făcute și chiar să se amestece în chestiuni de ordin pur eclesiastic.

Când Principii Transilvaniei stăruiau la Poartă pentru scoaterea din Domnie a Domnilor Munteniei și Moldovei, capuchehaielele acestora se duceau la Vizir și spuneau că stăpânii lor n'au comis nici un rău și că și-au plătit regulat tributul.¹⁶⁶⁾

Spre deosebire de ambasadorii și trimișii altor state capuchehaielele n'aveau dreptul să dea protecție originarilor din Moldova, fie ei chiar creștini, ce eventual s'ar fi stabilit în Constantinople, s'au erau numai în trecere; nici nu avea vreo jurisdicțiune asupra lor, cum aveau agenți altor state, deoarece Principatele fiind considerate ca provincii turcești, locuitorii lor nu erau considerați ca străini, ci ca cetățeni turci și deci supuși în totul administrațiunei și jurisdicțiunei turcești, iar nu autorității capuchehaielelor.

§ 6. Imunitățile și prerogativele Capuchehaielelor.

Dacă trimișii altor state se bucurau în capitala Turciei de numeroase imunități și prerogative, atât în ceea ce privea persoana cât și averea lor, capuchehaielele Moldovei nu beneficiau de niciuna din ele.

Deși s'ar părea, după o corespondență munteană către Brașoveni, că Turcii respectau pe reprezentanții Domnilor români, fiind foarte toleranți în această

165) Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, partea II, cap. XIV.

166) Hurm. *Doc.* IV, 2, pp. 310, 317.

privință ¹⁶⁷⁾, totuși cele relatate acolo se referă numai la soli și nicidecum la capuchehaiele.

Capuchehaia eră la Poartă nu numai un reprezentant, un agent al Domnului Moldovei, ci și un garant și un ostatic, răspunzător de neîndeplinirea oricărei îndatoriri la care se obligase Domnul său către Turci.

Dacă Domnitorul întârzia să trimită tributul datorit, dacă aprovizionările pentru Constantinopole nu soseau la timp, dacă la sărbătorile turcești nu se făceau Marelui Vizir și altor demnitari turci obișnuitele daruri, atunci vai de capul nenorocitei capuchehaiele. Ea eră bătută, schingiuită, pusă în lanțuri și aruncată în închisoare, unde stătea până ce Turcii căpătau satisfacțiune. Nu mai vorbesc de cazul când Domnitorul se revoltă contra stăpânirii turcești, căci atunci capuchehaia plătea cu capul trădarea stăpânului său. Corespondența venețiană din Constantinopole ne descrie până în cele mai mici amănunte chinurile și uciderea lui Dimo Celebi ¹⁶⁸⁾, agent muntean la Poartă, pentru că Mihai Viteazul se hainise; iar, mai târziu, un alt agent a lui Mihai, „care eră aici resident pentru el deja de mult timp, a fost arestat în momentul în care Turcii au plecat cu

167) Bogdan, *Relațiile cu Brașovul*, I, pp. 116-117.

168) Hurm. *Doc.* IV, 2: pag. 32, raport a lui Agostino Nani către Doge: „L' Ambasciatore di Micali che è christiano e di nazione „Perota, il quale io ho veduto con orrendo spettacolo mentre ero „intento a guardare Sua Maestà, che passando dinanzi lei lo conducevano sopra un cavallo legato dentro alcuni legni che gli facevano cadrega per sostenerlo et gli havevano per coda un braccio confinato un coltello neli pesceti, tronche le orrechie, datigli „alcuni tagli nelle telte e nelle spalle, taglialegli le earne et fattone „quasi stinghe che pendevano dalle piaghe et dinanzi 'legategli doi „torze da vento che inclinandole di dietro secondo che si andavano „consumando goniavano infocati nelle istesse pioghe quasi arrostandolo per condurlo dopo alli ganzi“.

război contra Domnului Țării Românești¹⁶⁹⁾. De asemenea „Ienache Cantacuzino, tatăl Postelnicului, fiind întâiul capuchehaie a lui Mihai, când acesta s'a răsculat contra Turcilor, Sultanul a poruncit ca acest Ienache și cu celelalte capuchehaiele să fie purtați pe piață și apoi să li se taie capul“.¹⁷⁰⁾

Intr'un rând, Rezidentul Munteniei a fost bătut de Marele Vizir chiar cu bățul lui cu cârlig, fiindcă nu s'a îngrijit ca aprovizionările de carne de oaie să sosească la vreme, punând astfel orașul în strâmtoare momentană;¹⁷¹⁾ iar altă dată agenți ai Țarei Românești au fost puși în lanțuri și aruncați în temniță pentru că Domnitorul lor nu făcuse Marelui Vizir daruri la sărbătorile Bairamului.¹⁷²⁾

Câte muștrări și injurii nu suferă capuchehaia când plata tributului întârziă peste termen! De teamă el nici nu mai dădea pela divan și evita să mai vadă vre-un demnitar turc.

Incepând tratativele pentru obținerea Azovului, cum Marele Vizir n'avea încredere în Lupu, a dat să înțeleagă agentului Moldovei la Poartă că, dacă știrile date de el în această chestine nu vor fi exacte, el nu va găsi nisi în Moldova, nici aiurea, ocrotire contra prigonirii lui de răsbunare¹⁷³⁾.

Cu ocazia mazilirei unui Domnitor, capuchehaia lui eră batjocurită și bătută. Așa când a fost destituit Duca în 1667 din Domnia Moldovei, agentul său la Constantinopole suferi rușinoase bătăi cu vergi¹⁷⁴⁾.

169) Hurm. *Doc.* IV, 2, pag. 26.

170) Hurm. *Doc.* XIV, *Scrieri grecești*, pag. 158.

171) Hurm. *Fragmente*, vol. III, pp. 186-187, Schmidt c. Impărat, 29 Aug. 1649.

172) Hurm. *Fragmente*, III, pag. 197, Reiniger c. Impărat, a. 1650.

173) Hurm. *Fragmente*, III, pag. 161, Schmidt c. Impărat, 19 Mai 1642.

174) Hurm. *Fragmente* III, pag. 333.

Dacă încercarea de a corupe pe un înalt demnitar turc sau pe un favorit al Sultanului nu reușea, atunci capuchehaia era supusă la tot felul de chinuri și bătăi și de cele mai multe ori exilată sau aruncată în temniță. În această privință avem numeroase mărturii într-o corespondență austriacă din sec. al XVII^a a agentului împărătesc din Constantinopole, care ne relatează încercarea capuchehaielei Moldovenești a lui Iliș Alexandru de a câștiga de partea sa pe Culoglu, un favorit al Sultanului, oferindu-i un onorar de 5000 de taleri pe lună, dacă îi va da ocrotire la nevoie și încunoștințându-l totodată că Caimacanul și Marele Vizir sunt prea însetați de bani și de aceea foarte pretențioși. Sultanul aflând dela Culoglu cele de mai sus a tras la răspundere pe Caimacan. Aceasta i-a spus că acușățiunile ce i se aduc nu sunt decât invențiuni de ale agentului intrigant. Atunci Sultanul, plin de indignare, a ordinat ca reprezentantul Moldovei să fie alungat dela Poartă după o bătaie bună. Caimacanul, care se feriă de dușmănia lui Culoglu, a dispus ca cele două capuchehaiele să fie îndepărtate din Constantinopole, iertându-le de pedeapsa corporală. Cum ele însă continuau a rămâne la postul lor, atunci Caimacanul le-a luat mai din scurt și a dispus că una din ele fie arestată și bătută, în timp ce cealaltă fugise¹⁷⁵).

În anul următor, agentul ce fugise, căutând să capete domnia Moldovei cu ajutorul aceluiași Culoglu, a fost arestat de către Caimacan și pedepsit cu robia pe galere¹⁷⁶).

Viața unei Capuchehaiele ca și a oricărui alt supus turc nu era garantată, ci lăsată la bunul plac

175) Hurm. *Fragments*, vol. III, pp. 330—31, Cosanova către Împărat, 15 și 21 Nov. și 12 Dec. 1666.

176) Hurm. *Fragments*, III. pag. 333.

al guvernanților turci.¹⁷⁷⁾ Aceasta se explică prin faptul că Turcii considerau pe capuchehaiele ca reprezentanți ai unor guvernatori de provincii la centru, iar nici decum ca ambasadori sau agenți diplomați, îmbrăcați cu privilegii și imunități, cum erau trimișii la Constantinopole ai altor state, a căror situațiune de drept și de fapt eră regulamentată prin capitulațiunile încheiate de Poartă cu Puterile europene.

Nu-i mai puțin adevărat că atunci când excesele Turcilor față de agenții Domnilor Români întrecea orice limită, un murmur de protestare se ridică în cercul ambasadorilor,—murmur care ajungea uneori până la urechile Sultanului,—cerând pentru acești nenorociți un tratament mai omenesc. Chiar și unii din Turci nu vedeau cu ochi buni „călcarea credinței datorita însărcinării de ambasador“.¹⁷⁸⁾

§ 7. Indemnizările și leafa Capuchehaielelor.

În timpurile mai vechi, când moneda eră foarte rară, când veniturile Principatelor erau aproape numai în natură, când nu există încă niciun export de cereale sau de alte bogății, care să aducă în țară aurul vecinilor, este foarte probabil ca capuchehaielele ca și oricare alt slujbaş, nu primeau pentru serviciile ce făceau la Poartă, vreo retribuțiune în bani, ci aveau numai anumite venituri, fie dela proprietățile donate de Domnitor, fie dela funcțiunile ce ocupaseră mai înainte în țară.

Și dărnicia Voevozilor eră destul de mare când capuchehaia îi slujea cu credință și ducea la bun sfârșit însărcinările date.

¹⁷⁷⁾ Hurm. Doc. IV, 2, pag. 8.

¹⁷⁸⁾ Hurm. Doc. IV, 2, pag. 32.

Pentru a arăta și mai bine acest lucru, vom reproduce în cele ce urmează câteva acte interne, cari cuprind donațiuni făcute de Domnitorii Moldovei capuchehaielor trimise la Poartă :

1

31 Iunie 1602. Io Eremia Moghilă Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn țării Moldaviei, adică acest cinstit al nostru credincios *Cărdăman, Marele Paharnic*, slujit-a nouă cu dreaptă și credincioasă slujbă, deci noi văzând a lui dreaptă și cu credință slujbă spre noi, miluitu-ne-am înșine spre el cu osebita noastră milă, de i-am dat și i-am întărit dela noi în al nostru pământ al Moldovei trei sate anume Vulpășești subț bucovină, care acel sat fosta al nostru drept domnesc și ascultător de al nostru târg al Romanului; alt sat anume Molovate, în ținutul Orheiului, care acel sat fost-a al nostru drept domnesc și ascultător cătră al nostru târg Orheiul și al treilea sat anume Țăpeanii la Ialpuh, în ținutul Ghigheciului, care acel sat fusese al nostru drept domnesc și.... spre aceea că ne-à slujit nouă la cinstita Poartă și ne-a scos nouă dela cinstitul împărat 40.000 ughi galbeni și i-au trimis nouă cinstitul împărat să ne fie într'ajutor când s'au ridicat acel tâlhar de Mihai Voevod cu Unguri și cu multe limbi asupra domniei mele și asupra țării noastre, când a prădat și a pustiit sfintele mănăstiri, și toți acei bani mi s-au fost adus prin câmpia Dașovei și ne-au găst pe noi cu acei bani în țara Ladianscă. Toate acele de mai sus să-i fie lui uric și ocină cu toate veniturile....¹⁷⁹⁾.

179) Ghibănescu Gh. *Ispisoace și sapise*, vol. I, part. II, pg. 7-8. Iorga. *Studii*, vol. V, pg. 7. vezi și alt hrisov tot dela Ieremia, lui Caraiman vel paharnic, pentru slujbe la Poartă în Ghibănescu, *loc. cit.* p. 17.

Această donațiune a fost confirmată urmașilor lui Caraiman de Radu Voevod în anul 1617, „pentru a sa direaptă și cu credință slujbă ce dânsul slujit-a Domniei-sale și țării. Drept aceea să-i fie și de la Domnia mea danie și întărire“¹⁸⁰⁾.

2

„Ispisoc dela Vasile Vodă pe sat pe Piscani pe Prut, în Braniște, în ținutul Iașilor dat lui *Dumitru Vornicul* de Moisa Vodă, și l-au dat lui Dumitru Vornic pentru a lui driaptă slujbă cu credință ce au slujit la Țarigrad în trebile țării și au dat și 4 cai ai lui în trebeli țării drept 200 ung. ungurești. Deci sa fie a lui dreaptă ocină și moșie în veci dela domnia me“¹⁸¹⁾.

3

12 Dec. 1639. „Io Ivan Voevod, fiul lui Vasile Voevod, din mila lui Dumnezeu Do n n țării Moldaviei iată că acest adevărat al nostru boiaru credincios *Ghița vel Stolnic* a slujit și părintelui domniei mele Vasile Voevod, iar acum slujește și domniei mele și pământului nostru la Țarigrad. Drept aceea văzând a lui dreaptă și cu crddință slujbă către noi miluitu-ne-am noi cu osebita noastră milă, datu-i-am și l'am miluit pre el dela noi.,. cu un sat anume Țilacăul“¹⁸²⁾.

4

1641. „Io Vasilie Voevod cu mila lui Dumnezeu *Domn Țării Moldovei*. Iată acest al nostru adevărat

180) Ghibănescu, *loc. cit.*, pag. 101.

181) *Biblioteca Academiei Române*, 199 XIII.

182) Ghibănescu, *loc. cit.* pp. 133-135.

boerim *Paladie Visternic* a slujit Domniei mele de îndelungată vreme, din tinerețea lui, tot la curtea Domniei mele încă înainte de a noastră Domnie; iar după aceea, când Domnul Dumnezeu a trimis mila lui spre noi și a dăruit nouă schiptrul și Domnia, ca să fim noi stăpânitorul și oblăduitorul în a noastră țară a Moldovei, dânsul așijderea și întru a noastră Domnie a slujit cu toată inima și cu mare credință, la Țarigrad, și în alte părți, la toate treburile noastre și la poruncile noastre la toate ne-au slujit nouă și țării noastre și acum la Țarigrad Domniei mele slujește și țării Domniei mele. Pentru aceea și noi, cum am văzut a lui dreaptă și credincioasă slujbă către noi și țării noastre, miluitu-ne-am noi spre el cu cinstita noastră milă și am dat și am miluit lui de la noi în a noastră țară a Moldovei o bucată de loc din hotarul târgului nostru a Bârladului, ca să fie la hotarul satului său Porcești¹⁸³⁾.

5.

1645. „Cu mila lui Dumnezeu Noi Io Vasile Voevod, Domn țării Moldovei, înștiințare facem cu această carte a noastră tutu. or cui vor căuta pe ea sau vor auzi-o cetindu-să, că acest adevărat al nostru credincios boier *Iorga visternicul cape hihaia* a slujit Domniei mele din tinerețea sa *în vremea de mai* înainte cu dreaptă și credincioasă slujbă, după aceea iarăși, când Domnul Dumnezeu s'a milostivit către noi și ne-a dat nouă schiptru și Domnia spre a fi stăpânitor și oblăduitor țării noastre cu toată inima și râvna sa, și acum iarăși la Țarigrad nouă și țării noastre slujește. Pentru aceasta și noi văzând a lui dreaptă și credincioasă slujbă către noi,

183) Antonovici (Preot): *Documente bărlădene*, vol. III, pp. 39—40. Ghibănescu: *Surete și Lavoade*, vol. III, pag. 238.

l'am miluit pe el cu a noastră deosebită milă și i-am dat și l-am miluit lui dela noi în țara noastră a Moldovei un sat numit Bozieștii de sus, ce-s la ținutul Tecuciului, cu heleștee și cu mori gata în apa Bârladului și cu vii și cu toate cele ce i să vin acelu sat, fost dreaptă ocină și moșie a răposatei Doamne a Domniei mele Teodosia... sa fie mai sus scrisului credinciosului nostru boier Iurga vitiernicul Capichehaia, dreaptă ocină și danie și miluire dela Domnia mea și uric și întărire cu toate veniturile, lui și copiilor lor lui și nepoților lui și strănepoților lui și la tot neamul lui, care i se va alege mai de aproape nerusuit niciodată în vecii vecilor¹⁸⁴⁾.

6.

1673. Ștefan Petru Vodă dă lui „*Andronic Cerchiazul* ci-au fostu Armaș Mare, mai dinainte *vreme altor* Domni și țărări slujindu cu dreptate, și la Poartă, până acum și Domniei Mele, deci Domnia Mea, vădzindu mila noastră, miluitu-l-am într'a noastră țară a Moldovei un sat anume Păpăuții, în ținutul Hărlăului, care sat au fost, dreptu domnescu de ocolul târgului Botășanilor: satul întreg, cu vecini și cu tot venitul „Il dă și“ giupaniasăi dumisale Axanei și sămînției lor“¹⁸⁵⁾.

Această danie e confirmată și de Duca Vodă în 1679¹⁸⁶⁾ și e amintită și într'un act de vânzare din 1699, tot pentru Păpăuți¹⁸⁷⁾.

Cum toate aceste donațiuni erau făcute capuchehaielelor încă în post la Constantinopole, putem conchide că ele reprezentau, dacă nu o plată cel puțin

184) Codrescu, *Uricariul*, vol. XXIII, pp. 190—192.

185) Iorga: *Studii și Documente*, vol. V, pp. 222—223, No. 50.

186) Iorga, *loc. cit.* pag. 224, No. 54,

187) Iorga, *loc. cit.* pp. 224—25, No. 57.

o recompensă — și poate singura — pentru serviciile aduse țării de acești agenți ai Domnilor Moldovei.

Numai mai târziu, către sfârșitul secolului al XVII-a, sub Cantemirești, încep să se facă jaf cu banii Visteriei și funcțiunea de capuchehaie ajunge un mijloc de căpătuială pentru anumite persoane, cari erau plătiți în această calitate cu mari sume de bani. Cronicarul Neculce, care a trăit această stare de lucruri, ne spune cu amărăciune că capuchehaielele lui Constantin Cantemir: Scarlataki și Lascaraki și Mihalaki din familia grecească a Cupareștilor, nu se săturau fiecare din ei cu o sută sau două sute de pungi¹⁸⁸⁾ pe an.

§ 8. Rapoarte de Capuchehaiele.

Am arătat pe larg în altă parte, bazat pe corespondența ambasadelor străine din Constantinople, cari erau atribuțiunile Capuchehaielelor și rolul jucat de ele în capitala turcească. Nu vom mai reveni deci asupra acestor lucruri deja tratate. Aici este locul să spunem numai că, din nenorocire, nu ni s'a păstrat nimic din vasta corespondență ce trebuia să fie existat între Capuchehaiele și Domnii Moldovei, ce ele reprezentau și a căror interese erau chemate să le servească la Poartă.

Căci este absolut inadmisibil ca în acele vremuri de mari frământări politice, de nesfârșite intrigi și lupte înverșunate pentru tronul Principatelor, să nu fi urmat o vastă corespondență între Domnitori și agenții lor din Constantinople, corespondență ce-ar putea să ne sugereze noi puncte de vedere, nu numai în ceea ce privește rolul capuchehaielelor cât

188) Neculce în *Letopiseșe*, II, pag. 235.

mai ales asupra situațiunilor politice, adesea destul de critice, în care se găseau la anumite mementa Moldova și Voevozii ei.

Această ireparabilă pierdere se datorește într'o largă măsură faptului ca Capuchekaiielele adresând Domnilor mai multe scrisori personale decât rapoarte oficiale, și cum schimbările în Domnie erau foarte dese, Domnitorii maziliți luau cu ei sau distrugeau întreaga corespondență avută nu numai cu agenții lor dar și cu alte persoane.

Așa se explică de ce n'a rămas în țară nici cea mai mică urmă scrisă despre activitatea acelui vestit agent al Movileștilor, Paharnicul Caraiman, despre care rapoartele venețiene cuprind numai cuvinte de laudă și care e arătat ca cel mai bun informator al Domnului său de toată activitatea și politica de intrigă ce ducea contra pretendenților din Constantinopole.¹⁸⁹⁾ Tot așa mai târziu când Domnitorii Moldovei, începând cu Vasile Lupu, se ridicară în protectori ai bisericei de Răsărit, capuchekaiielele lor trebuiau să le înainteze rapoarte anuale de cheltuielile făcute de Patriarhie. Or, aceste rapoarte, cași întreaga corespondență din acele timpuri, nu mai există astăzi.

Din toate documentele interne ce am cercetat n'am găsit nici unul care să cuprindă vreun raport sau scrisoare de a capuchekaiielelor moldovenești din secolul XVII-a, adresată Domnului lor. Dar într'o notiță a colecției de *Studii și Documente*, D-1 Iorga ne spune că în biblioteca Czartoryski din Cracovia, ms. 372, pagina 20 și următoarele, se păstrează încă două scrisori ale lui „Karaman Aga“, capuchekaiia Moldovei din Constantinopole, — desigur scrise în limba polonă — și datate : 29 Februarie și 4 Martie

189) Hurm. Doc. IV, 2, pp. 20, 25, 303.

fară an.¹⁹⁰⁾ Dacă aceste scrisori relatează fapte politice sau sunt de interes pur privat nu știm, de oarece nici D-l Iorga, care probabil că le-a văzut, nu ne dă mai multe lămuriri.

În schimb însă ni s'a păstrat un raport de capuchehaie, scris în românește și atribuit lui Ienachi Porphyrita, agentul Țarei Românești la Poartă, către Șerban Cantacuzino, care a domnit pe la sfârșitul secolului al XVII-a. Cum împrejurările politice din ambele Principate erau aproape identice, putem reproduce acest raport ca exemplu de modul cum capuchehaielele informau pe Domnitorii lor și de chestiunile cari interesau mai deaproape Țările noastre.

Iată conținutul acestei corespondențe :

„Iar mai supăr pe Măria Ta pentru bani, că ieu am avut nădejde cum să ne vie o sumă de bani mai mare ; iar când am văzut numai 20 de pungi și iar scriindu-m Măria Ta *cum mpanii tzei dintâi* să nu-i dau nici cum, numai ce am amărțit. Și mă mir ce voi face, că nu-mi este de alta, numai de această urgie a lui Dumnezeu, de ciumă, că s'au umplut mai pretutindenii, Și încă astăzi mi-au zis cum și la *saraiul Vezirului* să fie început. Ce stau, mor (?). Ma rog Măriei Tale nu mă lăsa într'acest foc. Crez : *mpanii tze vei da Măria Ta, iar îi vei lua*. Că, de n'ar fi acest foc, zău că alt, ce aș ști că ași păți, nimic nu te-aș supăra ci m'aș lăsa să paț ce vqi păți, măcar de aș ședeă pân la Crăciun, iar aciasta îmi dă în cap. Iat că am făcut Măriei Tale o foiță pe scurt de unde ce s'au luat și ce am dat și ce au rămas de cer acum. Care, pân nu să vor da, nici să mă mișcu nu mă vor lăsa.

Ci cum vei socoti Măria Ta.

*

190) Iorga, *Studii și documente*, vol. XX, pag. 189, No. XIII.

Părintelele Dionisie încă au venit alaltăseară Marți și am mersu de m'am împreunat cu iel la *Kutzuk-Kioi*. Numai atât că n'ar fi trebuit să vie tot deodată drept aiște, ci să fie stătut mai departe, la un sat. Iel au venit drept *Tzi acum* ne caută a-l ascunde unde-va până vom vede ce vom putea face, dând cartea Măriei Tale la *Kihaiao*,— că ieri și astăz nu o am putut da, având *Kihaiao* alte trebi, fiind tot oaspetele împăratului la *Vezirul*.

Este aciasta că *Iaeov*, văzând că-l prea supără toți de toate părțile, iel încă s'au socotit să facă ce va putea, ci acum muncește să-și facă *Patriasia muncarev și mă tem că o va fatze*.

Cu dreptul este om bun și cu dreptatea va birui... nișori (?) încă va întinde de va da ele. Cum va fi face-vom știre Mării Tale.

*

De *Unguri*, încă, câte-mi scrii Măria Ta, am înțeles, mai vârtos de *Tzaki*, să nevoim. De care vei ști Măria Ta că de ieri era să-s isprăvească, iar de când să făcu aciasta cu *Frânțozii*.

Și iar, despre *Leși* ceia ce s'au sămțit.

Și iei au făcut ca să meargă la *Odrii*. Au chemat pe *Tzaki* și pe ceilalți și le-au zis să șază bine că nu le este vremea. Ci pe seamne pe *Apafi* iar îl tămeiază, că au *grizi* dupintr'alte locuri, ce poate fi că au socotit să nu mai scormonească și acii. Ce le-ai trimis Măria Ta, da-le-voi, că mare pomană este. Și, cum va mai fi, iar voi mai scrie Măriei Tale.

De se va întâmpla a veni *niscai soli de la Apafi* într'acoace, fă-le Măria Ta cinste, că nu strică; și de acolo de la oaste, ce se va mai învoi, scrie-ne Măria Ta și noao.

*

Turtzii au mari musaverele în toate zilele. Ce va răsufla, vom vedea. De Odrii gătescu tare dupe Bairam să meargă.

Vzirul mare, puternic.

Iar și Suliman Mpuinc-Imprihor împăratul tare îi are, să nu zămpovească acolo.

*

Balasache Peh. să roagă Mării Tale pentru copilul lui să-l primești Măria cu alți: iel încă, ce poate, muncește cu slujba.“¹⁹¹⁾

Acest act se află între documentele Academiei române sub cota I228. Partea tipărită în cursive se află în original în criptografie și descifrarea ei o datorim Domnului Nerva Hodoș.

Acest prețios document e foarte interesant atât din punct de vedere al formei, cât și al cuprinsului.

Ca formă el este singurul raport de capuchehaie scris în românește, care datează din secolul al XVII-a. Mai târziu, în epoca Fanarioților, vom găsi și alte scrisori de capuchehaiele, însă ele sunt scrise toate în grecește¹⁹²⁾.

Ca și astăzi, agentul muntean din acea epocă întrebuința un fel de cifru, o criptografie, în care erau scrise părțile din raport cari prezintau un interes deosebit și de mare secret. Cum nu era siguranță dacă corespondența va ajunge la destinație — lucru foarte frecvent în acele timpuri — căci se întâmplă adesea să fie deschisă de curier și vândută altor persoane sau chiar să fie confiscată de turci, întrebuințarea unui cifru se impunea, și se evita astfel agentului neplăceri și prigoniri la cari ar fi putut să se

191) Iorga, *Studii și documente*, vol. III, pp. 96—97.

192) Iorga, *Studii* vol. XI, pg. 7-42.

expună, fie din partea turcilor, fie din partea altor agenți străini.

Ca fond această scrisoare cifrată cuprinde relațiuni despre chestiuni foarte diverse; în primul loc tratează de afacerile domniei și de ajutoarele ce Voevodul Țării Românești le da celor loviți de ciumă, care bântuia în capitala turcească și de chestiuni de ale Patriarhiei, apoi despre Unguri și Leși și de intrigele făcute de agenții acestora; în fine, despre starea internă a Turcilor și de preparativele lor militare. Scrisoarea conține și ceva de interes pur particular. La urmă, după ce agentul informează pe Domnitor de cele de mai sus, îl roagă să primească în slujbă pe copilul unui oaricare Balasache, care se găsea în Constantinopole.

Probabil că și rapoartele capuchehaielor moldovenești tratau aceleași chestiuni, cari erau la ordinea zilei, și cari interesau deopotrivă pe Domnitorii ambelor Principate.

§ 9. Locuința Capuchehaielor în Constantinopole

Vorbind de vechile legături ale Moldovei cu Turcii, reînoite de Bogdan cel Orb, fiul lui Șrefan cel Mare, care a trimis, în acest scop, în 1513, pe Logofătul Tăutu cu daruri la Poartă, cronicarul Nicolae Costin susține că cu această ocazie Sultanul ar fi acordat Moldovei un privilegiu, care stipulă între altele că „Moldovenii vor putea cumpăra și să aibă „o casă la Țarigrad pentru șederea capuchehaielor, „unde vor putea face și o biserică“,¹⁹³⁾ fără însă să ne spună dacă acea „casă pentru șederea capuchehaielor e tot una cu Bogdan-Serai—reședința Dom-

193) Nicolae Costin în *Letopisești*, III, pag. 152.

nilor Moldovei în Constantinople — de care cronicarul vorbește în altă parte ¹⁹⁴⁾ și unde au locuit ca ostatici, ani dearându-l, Antioh și Dimitrie Cantemir, împreună cu alți fii de boeri. ¹⁹⁵⁾

Cercetând mai deaproape afirmațiunile lui Nicolae Costin și comparându-le cu alte documente din acele timpuri, găsim că ele nu sunt decât în parte întemeiate, căci pe vremea lui Bogdan nu se putea vorbi de agenți stabili de-ai Domnilor Moldovei la Poartă — cari nu apar decât la sfârșitul veacului al XVI-lea și deci cu atât mai puțin de o casă pentru șederea capuchehaielor. Cronicarul greșește când pune o situație existentă în secolul XVII-lea, cu un secol mai înainte.

Ceeace e sigur e că, la data când Nicolae Costin își scria cronica sa, Moldova avea capuchehaiele la Poartă, care locuiau în Bogdan Serai.

Ce eră Bogdan Serai?

Din cele mai îndepărtate timpuri, Domnii Moldovei cași cei ai Țării Românești, posedau în propriu o casă la Constantinople, pe țărmul numit Cornul de Aur, înconjurată de terase și c'o biserică de piatră, cunoscută sub denumirea de Bogdan Serai. În acea casă locuiau ostaticii trimiși la Poartă și chiar Domnii când veniau la Constantinople, fie ca să obțină Domnia sau întărirea în tron, fie ca să se desvînăvătească de vinele ce li se aduceau sau când tronul eră amenințat și mazilirea nu eră departe.

De aceea un raport venețian din 29 Mai 1610 ne vorbește de „casa veche din Constantinople a Domnilor Moldovel” ¹⁹⁶⁾, devenită acum locuința capuchehaielelor.

194) Nicolae Costin în *Letopisește*, vol. II, pag. 33.

195) Nicolae Costin *loc. cit.* Hurm. Doc. XIV, pag. 150.

196) Hurm. Doc. IV, 2, pag. 308.

Pe la 1633, Barnovski, venind cu boerii la Poartă, după ce fusese mazilit, ca să capete din nou tronul Moldovei, a fost închis, iar „Bogdan Serai, unde obișnuiesc à sta Domnii, a fost prădat de Tefterdar de tot ce se găsià înlăuntru“¹⁹⁷⁾, că fiind averea unui trădător.

Și Matei Basarab, când merse la Constantinopole, la 15 Ianuarie 1633, descălecă tot la Bogdan Serai¹⁹⁸⁾.

Cum Domnii veniau rar la Poartă, în tot restul timpului Bogdan Serai servea de locuința capuchehaielelor țării.

Din cea fost aceea reședință odinioară, nu se mai păstră acum o jumătate de veac, în mahalaua dela Chitab Hamâm, decât grădina cu paraclisul de piatră cu bolta pătrată, cunoscându-se înlăuntru încă unele zugrăveli ale icoanelor sfinte.

Un Ahmed Aga cumpărase clădirea în ruină împreună cu locul, la începutul veacului trecut, cu 8000 de lei dela administrația vacufurilor (avuturi bisericești)¹⁹⁹⁾.

Astăzi vălul uitărei s'a întins asupra acelor locuri, cași asupra persoanelor ce le-au locuit și cari au susținut cu atâta râvnă, dragoste de țară și abnegațiune interesele neamului lor.

197) Iorga, *Studii*, vol. IV, pag. 200, raport olandez.

198) *Anal. Acad. Rom.* tomul XXI, pag. 181.

199) *Uricariul*, vol. V, pp. 170—172.

TABLA DE MATERII

	<u>Pag.</u>
Prefața	3
Raportul Academiei Române	5
Cap. I. Inceputurile relațiunilor politice ale Moldovei cu Turcia	9
Cap. II. Persoanele prin intermediul cărora se între- țineau raporturi politice cu Turcii	16
Secțiunea I. Solii	19
Secțiunea II. Ostaticii	23
Secțiunea III. Protectorii	26
Secțiunea IV. Agenți sau Capuchehaiele	28
§ 1. Terminologie	31
§ 2. Principalele Capuchehaiele cunoscute din secolul al XVII-lea	33
§ 3. Numărul Capuchehaielelor	45
§ 4. Persoanele cari puteau fi Capuchehaiele .	47
§ 5. Atribuțiunile Capuchehaielelor	51
§ 6. Imunitățile și prerogativele Capuchehaie- lelor	54
§ 7. Indemnizările și leafa Capuchehaielelor .	58
§ 8. Rapoarte de Capuchehaiele	63
§ 9. Locuința Capuchehaielelor în Constan- tinopole	68

DE ACELAȘ AUTOR :

- 1) **Recherches sur l'ancienne organisation judiciaire des Roumains**, Paris 1912 5 frcs.
- 2) **Studiu asupra Extradărei**, Sofia 1915 2 lei
- 3) **Câteva cuvinte asupra condiției juridice a străinilor în Moldova și Țara-Românească până la Regulamentul Organic**, București, 1918. (Lucrare premiată de Academia Română cu premiul Adamachi, 1919) 5 lei
- 4) **Expunere rezumată a teoriei moștenirilor în vechiul drept românesc**, București, 1919 7 lei
- 5) **Suzeranitatea ungaro-polonă și efectele ei asupra suveranității Principatelor române până la 1500**. (Manuscris dat în cercetarea Academiei Române pentru a fi publicat în Anale).